MORBUS, QUEM *RADESYGE* VOCANT, QUINAM SIT, QUANAMQUE RATIONE E SCANDINAVIA TOLLENDUS?

COMMENTATIO,

QUAM

PRO

SUMMIS IN MEDICINA HONORIBUS RITE OBTINENDIS

DIE XVIII JUNII

PUBLICÆ ERUDITORUM DISQUISITIONI BJICIETUS

AUCTOR

FREDERICUS HOLST,

MEDICINÆ LICENTIATUS.

RESPONDENTE

ORNATISSIMO ANDREA HOFGAARD,

BIBLUNIV. REG. FREDER. NORVEG. AB EPISTOLIS.

CHRISTIANIÆ,

EX OFFICINA LEHMANNIANA,

MDCCCXVII.

Dissertationem hanc inauguralem, quæ literis interioribus sese commendat, dignam censet Ordo Medicorum in Universitate Regia Fredericiana, quæ publicæ disquisitioni subjiciatur.

Conspectus.

Introitus.

Sectio prima.

De morbi, quem *Radesyge* dicunt, natura.

Caput primum.

Symptomatum comparatio.

Caput secundum.

Causarum comparatio.

Sectio secunda.

De via atque ratione lepræ e Scandinavia pellendæ novæque contagionis avertendæ.

Morbus, quem *Radesyge* vocant, quinam sit, quanamque ratione e Scandinavia tollendus?

Introitus.

Morbus, qui serioribus præsertim decenniis *Radesyge* nomine in peninsula nostra Scandinavica tam innotuit, diu, forsitan semper, Sveciam non minus, quam Norvegiam vexavit. Jam coeli aërisque & soli summa convenientia, intima incolarum victus, quæstuum & coeterorum omnium fere negotiorum, morum & consvetudinum similitudo in eam ducunt opinionem, ut terræ utrique iidem sint endemii morbi; vetustissima insuper documenta, veterum & hodiernorum medicorum effata satis superque docent, hanc

ægritudinem fuisse omni memoria in Svecia æque familiarem, atque in Norvegia [1]). Commentatio igitur, quæ in eo versatur, ut viam monstret atque rationem, qua hanc calamitatem tolli posse speremus, utriusque gentis, Svecicæ non minus quam Norvegicæ, interesse videtur. Verum enim vero ut apta mali exstirpandi avertendique præsidia eligamus, ne quid temere inconsiderateque agamus, solida ejusdem cognitio antecedat, oportet. Est tamen talis explicatio nunquam magis necessaria, quam si vel inter eos scriptores, penes quos verissima esset periculi exspectanda notitia, manifesta cernatur confusio, quæ non apud exteros solum,

---

[1]) Ahlanderi itaque (Diss. inaugural. de morbo cutaneo luem veneream consecutivam simulante. Upsal. MDCCCVI. 4. p. 3.) & aliorum opinionem, morbum esse e Norvegia in Sveciam translatum, admitti non posse, cuique facile patet.

verum etiam apud nostrates erroneam progenuit ideam. Quodsi quum de exitiosa illa lue, quam *Radesyge* vocant, apprime valeat, quid sub eadem vere intelligatur aut intelligi debeat, prius est demonstrandum. *Binas* ideoque *sectiones* nostra continebit commentatio, quarum altera quæstionem de morbi natura vel de genere, quo pertineat, dilucidabit, rationem vero, qua in usum vocata possimus ab hac peste liberari, altera breviter exponet.

Sectio prima.

De morbi, quem Radesyge dicunt, natura.

De vera morbi natura, quem *Radesyge* nostrates vocant, multum est a pristinis inde temporibus, quin hodiernis etiam, a viris eruditis disceptatum; quam magnam dissensionem quum apud plurimos saltem vocis ipsius minus vera notio progenuisse summo jure censeatur, quinam morbus eâ intelligi consvescat, breviter examinare non ineptum neque a re alienum videtur. Omnes, qui hactenus vocis etymon investigarunt, præ-

eunte imprimis doctissimo *Moeller*[1]), eam esse a *rade*, adjectivo inter Norvegiæ occidentalis plebem usitato, & substantivo *Syge* conflatam eâque morbum foedum, tetrum, atrocem, horribilem indicari dicunt. Verum secundum latam hanc & vagam vocis vim, quæ certi morbi nullam præbet notionem, omnem, quæ nostras nationes affligit, malignam describere cutaneam affectionem chronicam longe extra hujus libelli limites positum est; imprimis quum verbum *rade*, sicuti scribitur, plebi Norvegiacæ cognitum esse nondum persvasum habeamus atque exploratum. Nam ut omittam, frustra id in glossario *Hallageriano*[2])

---

[1]) V. excerpta, quæ egregio suo operi: "vom abendl. Aussatze im Mittelalter, Hamb. 1790" doctissimus Hensler subnexuit, p. 119, ubi Moelleri nostro de morbo conscripta epistola invenitur.

[2]) Norsk Ordsamling eller Pröve af Norske Ord og Talemaader &c. af Laur. Hallager. Kbhvn. 1802.

quæri, testatus est celeberrimus e nostratibus vir, qui per plures annos ex omni fere parte Norvegiam tam litoralem quam intestinam peragravit, quocumque mihi de proposito argumento multi fuere grati utilesque sermones, sese multifariis suis in patria itineribus nunquam id audiisse. Verum experiamur itaque, an possimus aliam derivandi rationem invenire, quæ meliori jure accipi mereatur. Germanis *Raude*, nostratibus *Rue*, *Rufwa*, *Roe* — Romanorum *raudus*, *rudis*, ut mihi quidem videtur, satis finitima verba — crustam significant magis minusve inæqualem, asperam, duram, densam, quæ ulcus obducit, donec, ipsa detracta, subjacens cutis aut cruenta apparet aut per tenuissimam adhuc epidermidem rubida translucet. *Ihre*, longe eruditissimus vir, *ruf* & *riob* nec non *hreofli* esse Svecorum *rufwa* cognata verba testatur, illisque in lingva Alemannica *lepram*, sicuti apud Anglo-Saxones hoc a cutis scabritie *le-*

prosum denotari perhibet[1]); vel, ut aliis loquar, morbum iis indicari; quem evolutum demum atque maturum, uti postea fusius disceptaturi sumus, squamis crustisve prodire omnium ætatum homines crediderunt. Usurpantur vero in Norvegia, teste *Hallager*, de piscium pelli *Raa*, *Raad* — Islandorum *rod*[2]) propinqua vocabula — & de squamis eorundem *Raass*[3]); quæ, etiamsi primo forsitan intuitu ab omnibus illis etymo ipsaque vi recedere videantur, tamen, si accuratius considerentur, ex eadem esse stirpe progenita vix falso judicantur. Etenim in lingvis adeo cognatis, atque septentrionalibus nostris, vo-

1) Glossar. Sviogothic. Auct. Jo. Ihre. Upsal. MDCCLXIX. fol. voc. Rufwa.

2) Lexicon Islandico-Latino-Danicum Bjoernonis Haldorsonii. Ex manuscriptis legati Arna-Magnæani cura, R. K. Raskii editum. Hafn. MDCCCXIV. 4. voc. rod.

3) V. Gloss. Hallag. sub vocab. Raa, Raad, Raass.

calium & diphthongorum, imprimis *aa* in *au* vel in simplicem *a* & *u*, non raræ occurrunt permutationes, illaque verba fuisse primum de piscium squameis integumentis adhibita, indeque propter similitudinem de ulcerum crustis translata, non absimile videtur. Frequentatum porro illud de homine, quem graviter affligit idem hic morbus, inter Norvegiacam plebem proverbium: "*han seer ud som en stegt Fisk*" si respiciamus, hæc, quam de horum verborum affinitate professi fuimus, opinio ad veritatem adhuc propius accedit. Nam sicuti assatis in piscibus squamas, præsertim si duriusculæ sint, non raro resilientes & quasi hamulos formantes videmus, ita in homine, nostra labe vexata, ulcerum crustas solutas & retroflexas cutemque exinde hispidam redditam persæpe invenimus. Quæ vero omnia si ita se habeant, non dubito fore, quin vocem, quæ hodierno tempore tam invaluerit, *Radesyge* aptius e verbis *Raa*, *Raad* vel *Raass* derivari dicas, sublimem si-

mul plebeii vocabuli vim vehementer admirans. Tunc certæ demum ægritudinis notio exsistit, ejus sc., cujus præcipuum symptoma (i. e. quod sub sensus maxime cadit) in morbosa ea cutis affectione cernitur, ut vel ipsam piscium pellem mentiatur, vel squamis piscium ad instar obsessa appareat. Quibusnam in patriæ regionibus illa verba usitata sint, *Hallager* silentio quidem præteriit; terminos tamen piscatorios esse iis in provinciis maxime excultos, quæ e piscatu præcipue vivant, verbaque ideo notra, & quæ exinde sint conflata, primum esse in Norvegia occidentali excogitata formataque, vel maxime cognita saltem, veri admodum simile videtur. Ita comprehendere possumus, occidentalis Norvegiæ incolas appellatione *Raass - Raad* - s. *Raa - sjuke* de eodem maligno morbo uti, quem, omni memoria ibi frequentem aliisque in peninsulæ regionibus *Spedalskhed*, *Spetälska* coeterisque ex eadem prosapia enatis nominibus cognitum, si maturuerit, vel squa-

mis ipsis prodire vel singularem eas formandi nisum ostendere postea uberius docebimus. Quum vero ad morbum compescendum summa potestas prima ibi adhiberet efficacia remedia, in publicis tractatibus indiciisque sveta illa in occidentali Norvegia morbum nominandi ratio, parvula tantum literarum immutatione, in verbum *Radesyge* transiit; id quod vel euphoniæ causa, quasi dissyllaba vox *Rade* auribus magis placuerit, quam monosyllaba *Raa*, *Raad* s. *Raass*, ex aspera diphthongo *aa* conflata, vel sedula elocutionis plebeiæ attentione, quia diphthongus *aa* non raro uti binæ singulæ vocales, sc. mox uti *a-o*, mox uti *a-u*, pronuntiatur, effectum esse satis perspicuum videtur. Ita non solum cultioribus Scandinaviæ hominibus, sed exteris etiam nomine *Radesyge* vetus innotuit morbus; verum teste imprimis locupletissimo viro, cujus suffragium plurimum valet, nec non aliorum multorum, fide dignissimorum, propriaque etiam experientia

suffultus contendere audeo, morbum ea sub appellatione ne nostris quidem temporibus esse plebi nostræ peninsulanæ extra urbes paucave ab hisce milliaria cognitum. Verum enim vero sicuti nova nomina, præsertim nisi antiquorum commutandorum causa allata sit, falsas producere opiniones solent, ita etiam, ut equidem puto, ad singulares illas notiones multiplicandas, quas vel hodienum experientissimi viri de veteris morbi natura & ortu effinxere, vox antea inaudita *Radesyge* haud parum contulit. Hinc v. c. factum videtur, quod recentiorum nonnulli eum singulare suum constituere genus autument, quum alii eum esse scorbutum, syphilidem vero alii, alii contra ex hac & scorbuto compositum dicant, quin fuerint, qui e Dania eundem esse pauca ante decennia nobis apportatum contenderent; id quod in libello quodam nuperrime repetitum maxime mirantes videmus. Quum itaque Scandinaviæ vulgus ea sub voce morbum

non cognoscat, sed, paucis illis regionibus occidentalibus exceptis, a vetustissima inde ætate *Spedalskhed*, *Spetälska* similibusve aliis nominibus appellet, quum præterea antiquum hoc vocabulum satis presse & apte[1]) eam labem significet, quæ hodie *Radesyge* salutatur, quum denique recens vocabulum in animis hominum, exterorum imprimis, erroneam morbi notionem impresserit, sane non video, cur novum verbum in lingua diutius retineamus.

De ea igitur pestilentia, quam *Radesyge* nuncupant, non ad amplam istam vo-

---

1) Hospitalsjuke, Spitalsjuke, Spedalsk Sooth, Spetälska, Spedalskhed, contr. Spilt, synonyma, morbum significantia, quo vexati quasi hospites in leprosorum domus admissi fuere; unde intelligitur, quæ latino-barbaris patribus nostris in usu erat. horum nosodochiorum denominatio hospitalia. Hospites itaque hospitalibus, hæc iterum ægrotis Spedalske, Spetälske, & morbo Spedalskhed, Spetälska coeterisque finitimis verbis originem præbuerunt.

cis vim, quæ de tota fere classe valet neque de certo morbo ideam præbet, disserere mens est; sed solummodo ad angustiorem, quia veræ ejusdem origini magis consentanea videtur sub eademque serioribus præsertim decenniis peninsulæ nostræ cultioribus incolis innotuit, eum pertractabimus. Verum si id, quod suscepimus, sane non mediocre neque leve munus conficere possimus, argumentis rationibusque monstretur, necesse est, quis sit morbus noster cuinamve morborum generi subjectus; id quod nobis vix melius continget, quam breviter exposita vulgaria morbi signa cum iis comparando, quæ istæ ægritudines, quibuscum a viris non paucis confunditur, vulgo aperire soleant. Neque vero omnium symptomatum, quæ huic morbo varii observatores adscribant, copiosa hic exspectetur enumeratio, neque omnium formarum, quibus ludat, anxia speretur expositio; quod nos in prolixitatem vix utilem seduceret. Nobis igitur sufficiat vulgares ejus

notas afferre, omissis varietatum, sane non paucarum, proprietatibus. Quo facto, signa minus essentialia detrahamus, ut e constantibus, quæ remaneant, animis nostris possimus veram morbi informare notionem. Collata tunc hac idea cum illorum morborum signis, videbimus, cum quonam congruet vel discrepet; & cui gravissimis rationibus simillimus noster reperiatur, ejus quoque germanum esse eundem probabile saltem videtur. Verum si causis etiam, quæ apud alias gentes pariter ac apud nos morbum gignere alereque putantur, expositis consideratisque, ubique easdem invenimus eum producentes, ad summam certitudinem hæc probabilitas evehitur. Duas etenim pluresve res, quæ, iisdem progenitæ causis, eadem insuper phænomena aperiant, uni eidemque esse generi subjectas, non dubitamus pronuntiare.

Quæ quum ita sint, hæc sectio commode in *bina capita* dispescitur, quorum alterum *symptomata*, alterum *causas* invicem confert.

Caput primum.

Symptomatum comparatio.

Ad veram morbi nostri imaginem præbendam aggrediens ingenue fateor, mihi juniori adhuc medico nondum contigisse omnia ejus symptomata neque singula ejusdem stadia in uno ægroto obvia videre; nam lente serpens malum sero maturescit. Signa tamen exponere, quæ autoptes Norvegiæ Sveciæque optimi fideque dignissimi eidem adscribere soleant eundemque, quo iidem experientissimi viri usi fuere, servare ordinem conabor.

Morbi initio gravitatem totius corporis membrorumque lassitudinem, pruritum cutis, insolitum laboris cujusvis, quin negotiorum, quæ antea maximis in deliciis fuere, fastidium, articulorum rigiditatem, dyspnoeam, imprimis dum scalas & acclivia adscendunt, cephalalgiam tensivam frontalem vulgo queruntur ægri. Facies singulari splendore,

quasi argenteo, præditur, coloreque sæpissime pallido, livido, plethoricorum autem rubro, ab eo tamen, qui sanitatem indicare solet, maximopere discrepante, suffunditur. Coryza accedit vel humida vel sicca nariumque internarum tumor & obstructio, quæ efficiunt, ut non sine difficultate per eas spiritum ducere possint. Nasus externus rubescit & turgescit, raucescit vox, laxata uvula interdum adeo prolongatur, ut sensum corporis peregrini, in faucibus alternatim adscendentis & descendentis, accusent. Dolores insuper oriuntur artuum vagi, rheumaticis non absimiles, eo tamen ab iis diversi, quod noctu exacerbati tempus matutinum versus sudore largo, viscido, nonnihil foetido mitigantur [1]).

En dolosi morbi initia, qui, levem ægritudinem mentiens, post varium temporis in-

---

[1]) Sunt tamen rheumatismi, qui, incalescente corpore, ingravescunt neque lecti calorem ferunt.

tervallum eo ferocius in miserum sævit, quo horrendæ perniciei imperitior sit ipse vel quo magis alieno destitutus auxilio.

Nisi in medici attenti suæque artis satis periti manus incidat æger, adversa hæc valetudo pro ætate ægroti, constitutione, vivendi ratione aliisque rebus fortuitis nunc citius, nunc tardius accrescit. Interdum etenim pauci modo menses, plerumque totus annus, quin sæpe plures præterlabuntur, priusquam de maligna illius indole nulla amplius sit dubitatio. — Singularibus faciei signis exceptis, hactenus nil foris conspicitur; quæ vero jam accedunt, cutis nimirum *solutiones continui*, novam quasi formant morbi epocham. — In *aliis* summam cutem defoedat *efflorescentia herpetica sicca*, mox sparsim, mox congregatim prodiens, albicans, quasi farina furfuribusve obtecta, quibus detractis subjacens cutis epidermide orbata apparet. Epidermis vero brevi regenerata inæqualiter indies crassescit cutemque squarrosam reddit. *Alii*

efflorescentia larga scabiosa, humida, admodum pruriente vexantur, quæ, vario interjecto temporis spatio, pari modo terminatur. *Plurimis* autem in ægrotis, in facie primum, dein reliquo in corpore, crebræ erumpunt varii coloris *maculæ* parvæ, morsus pulicum magnitudinem vix excedentes, ad margines quandoque nonnihil elevatæ, nonnunquam evanescentes, humida vero tempestate iterum recurrentes, plerumque sensu hebetes, quin interdum plane destitutæ, adeo ut vel acu punctæ nullum citent ægroto dolorem. Ruptæ vel laticem viscidum fundunt crustisque squamosis mox obteguntur, vel acri sero impletæ vicinas partes arrodunt ulceribusque malignis haud raro viam sternunt. Hasce efflorescentias maculasque comitantur vel sequuntur noduli & tubercula cuprea, quandoque plumbea, initio mobilia, dein fixiora, quæ primum & largissime faciem, sc. palpebras, nasum, genas, mentum, labia, auriumque conchas, tunc reliquum corpus de-

turpant. Paulatim simul crassescit & corrugatur frons, tument palpebræ & invertuntur, intumescunt genæ atro-rubræ, labia oris turgida retrahuntur rictumque diducunt, aurium conchæ nonnihil convolvuntur, vultus torvus accedit, oculi roseo circulo cinguntur; quibus omnibus horrenda facies terrorem sane incutit. Ipsa vero illa tubera vel inde ab initio apices veris squamulis obsessos exhibent, vel saltem ad squamas efformandas proclivia pedetentim squamis obteguntur tota, aut in maligna ulcera degenerant. Fauces, præter insolitam uvulæ laxitatem & descensum hactenus sanæ, jam eadem patiuntur mala. Eas etenim inspiciens uvulam, velum palatinum tonsillasque videt maculosa tuberibusve aspera tandemque pessimis ulcusculis obsita. — Efformata itaque jam sunt ulcera, sæpe aperta, quæ, marginibus duris, callosis, tumidis, inæqualibus prædita, laticem rubicundum, e pedum sudore foetentem, acrem fundunt partesque circumjacentes

depascunt, sæpius vero crustis squamosis, albidis, fuscis, rubidis obtecta inveniuntur neque raro cutem inter se positam rugis, sulcis, fissuris interstinctam pilisque orbatam exhibent. Notatu sane dignum est, acerbos artuum dolores mitigari, quandoque penitus cessare, quamprimum corpus exteruum affecerit morbus; quapropter non inepti sunt, qui summæ cutis affectionem *criticam* pronuntiant.

Videmus ita ægritudinem sese indies evolventem & sensim sensimque in pejus ruentem. Cernimus porro morbum, qui hactenus intus latuit, ut ita dicam, cancellos rumpere palamque prodire & ægrum quasi monere, ut, dum adhuc tempus sit, periculum intelligenti sibi melius prospiciat. Quo autem neglecto, paulatim dira increscit labes tantumque demum assequitur fastigium, ut sæpe frustra omnis adhibeatur medicina.

Consummatum denique & ad summum perductum morbum pessima indicant ulcera, quæ, cute aliisque mollibus partibus haud amplius contenta, jam ipsam denique *osseam compagem* aggrediuntur. Humorum labe nullo remedio correcta, foetidissimam, maximopere corrodentem pus accipit iedolem; unde efficitur, ut ulcera indies majora fiant & largiorem fundant ichoris copiam; obortaque demum ea sangvinis conditione, quam dissolutam pathologi dicunt, ichor sangvinolentus secernitur frustulaque carnosa, fungosa, spongiosa ex ulcerum fundo haud raro abeunt. — Faucium ulcerosa affectio ad vicina etiam ossa extenditur: palatum durum, vomer, ossa nasi carie exeduntur, collabescit demum ipse nasus. Oritur vox nasalis, tenuis, quin loquela difficulter intelligenda, tandemque ob organorum plenam destructionem penitus abolita. Capilli & supercilia aliarumque etiam partium crines defluere solent, quid, quod? digitorum articuli, carie

soluti, interdum secedunt[1]). Immensus tum ciborum appetitus, quandoque canina fames, sitis enormis, pæne inexstingvibilis, æstus urens, præcipue vespertinus, mortem instantem portendunt. Sudores demum antelucani

---

[1]) Tales articulorum secessus, etiamsi a viris permultis adhuc dubitentur, in Scandinavia tamen nostra non raro occurrere, tam ex ægrorum in "Domo Sancti Georgii Bergensi" degentium descriptione, quam Welhaven, summe venerabilis vir, sanctissimo ibidem sacerdotio fungens, reliquit, cujus ipsius codicem, jam in lingvam Svecicam translatum (Svenska Läkare-Sällskapets handl. 3dje Bdt. Stockh. 1816. p. 188-220), una cum annexis ægrorum ipsorum iconibus adeundi benigna mihi copia fuit, quam e multorum Svecorum medicorum testimoniis patet. (Sammandr. af Berättels. ifrån Läkarne i hela Riket om veneriska Sjukdomen, defs Förändringer och Urarter. Stockh. 1813. p. 11. Conf. Indl. till närm. kännedom om de så kallade urartede veneriska Sjukdomarne och deras fördom bruklige behandl. medelst Svältkur af P. G. Cederschjöld. Stockh. 1814. p. 33).

profusi, diarrhoea colliquativa vires penitus exhauriunt summisque malis optatum imponunt finem.

Quamvis morbum jam descripsimus, qualem sese viris summæ auctoritatis exhibuerit, forsitan tamen sunt, qui sibi persvasum habere credant, nonnulla exposita fuisse symptomata, quæ ad solitum ejus decursum non pertineant, vel squamis nimiam fuisse vim tributam easdemque non esse principales dicendas. Quæ quum de illa signorum serie, quæ mali quasi præludium constituere, & de formis, quibus maturum eundem prodire diximus, præsertim valere videatur, hanc rem uberius ut disceptemus, opus est.

Non diffitemur, vel experientissimos exstitisse morbi observatores, qui primorum ejus initiorum aut omnino nullam aut obscuram modo facerent mentionem. Eum sese primum in pedibus, brachiis facieque & quidem cutaneis tuberculis manifestare, jam

in dissertationis suæ [1]) limine doctiss. *Gislesen* dicit; neque in præcipuorum & constantissimorum signorum enumeratione, quam postea (p. 6, §. 7) exhibet, alia commemorat prodroma. Loquitur quidem de "segnitie nonnulla, somnolentia genuumque rigiditate (p. 2), deinde de acerrimo dolore, quem ad radicem nasi frontalesque sinus ægri sentiunt, angina, voce rauca (p. 4-5)"; omnia vero hæcce ad provectiorem morbum refert certaque ulcerum pedissequa facit. — Ægrotos, si ulceribus nasi afficiantur, catarrho dudum & coryza laborasse, etiam experientissimus *Arboe* perhibet; eam vero fuisse egregii observatoris sententiam, ut febriles motus constantia sint vel frequentia morbi nondum explicati prodroma, nemini licet

---

[1]) Dissertatio inauguralis de elephantiasi Norvegica. Auct. Jona Gislesen. Hafniæ 1785.

[2]) Afhdl. om Radesygen eller Saltflod af Nicol. Arboe. Kbhvn. 1792. p. 19. §. 8.

inde concludere. — Testantur insuper *Ahlander*[1]) & *Vougt*[2]), summam cutem, nullis prægressis nuntiis, affici; quin eorum ne verbo quidem mentionem facit celeb. *Hecker*[3]), morbi delineationem mox a maculis ordiens; unde jure colligi posse videtur, hunc virum non legisse experientissimi *Mangoris* librum, quem in enumerandis operibus medico practico utilibus ipse laudat. Verum enim vero quum initia morbi sæpe adeo levia sint, ut ab ægrotis flocci ducantur neque raro tam velociter transeant, ut omnino non animadvertantur, de nostro morbo idem valere videtur, quod

[1]) Dissert. inaugural. de morbo cutaneo luem veneream consecutivam simulante. Auct. C. F. Ahlander. Upsaliæ MDCCCVI. p. 3.

[2]) Dissert. inaugural. sistens observationes in exanthema arcticum, vulgo Radesyge dictum. Auct. Isaaco Vougt. Gryphiæ MDCCCXI. pp. 8 & 17.

[3]) Kunst die Krkht. der Menschen zu heilen. 2 Th. Erfurt 1813. pp. 514-515. (§. 723).

de *malo Ditmarsiensi* clariss. *Brandis* testatur [1]), signa prodroma eapropter a plerisque medicis vel silentio præteriri vel negari, quod serius vocati tantummodi ægrotos jam adulto malo graviter afflictos viderint. Hanc opinionem confirmant effata virorum, quibus nec fidem, neque experientiam possumus derogare. Dissertis etenim perspicuisqve verbis morbi initia doctissimus describit *Mangor* [2]), locuples fidusque testis, utpote qui eundem non solum ex autopsia egregie cognovit, verum etiam collegii amplissimi, cujus erat penitiorem sibi de abstrusiori morbo comparare notitiam, sodalis, renuntiationes, quas singulis annis mittere Norvegiacis incubuit medicis, facillime adire ideoque ex uber-

---

[1]) Om den Ditmarsiske Syge. Af Etatsraad og Livlæge Brandis. (Commentatio regiæ societati medicæ Hafniensi anno 1810 prælecta). Vide. Bibl. for Læger, 4 Bd. Kbhvn. 1813. p. 4.

[2]) Underretning om Radesygens Kjendetegn, Aarsager og Helbredelse af C. E. Mangor. Kbhvn. 1793. pp. 8 & seqv.

rinis certissimisque potuit fontibus haurire. Eadem quoque *Munk*[1]), vir longa experientia celeber, expresse commemorat; neque in egregia, quam de morbo, qualem sese in Svecia exhibeat, paucissimis abhinc annis doctissimus *Cederschjoeld* nobis reliquit, pictura[2]), e medicorum Svecicorum relatibus ad Regium Sanitatis Collegium missis desumta magnoque cum studio & judicio digesta, aliud est morbi initium. — Omnibus vero, hisce bene consideratis, vix ullum esse puto, qui morbum, antequam foris eruperit, motibus febrilibus annunciari neget.

Restat dein paululum disquirere, quidnam sit morbi principale signum sive id, quod tale sit, ut generis nota censeri me-

---

1) Om Norrska Radesygen. Af Hans Munk. Vide Kongl. Vetenskaps Academiens Handlingar för År 1815. p. 23.

2) Om de så kallade urartade veneriska Sjukdomarne &c. Af P. G. Cederschjöld. Stockholm 1814. pp. 10 & seqv.

reatur. Perlectis collatisque inter se innumeris pæne descriptionibus, quas de morbo Sveciæ Norvegiæque medici reliquere, propria insuper sedula observatione innixus mihi omnino persvasum habeo atque probatum, morbi, haud amplius recentis, neque scorbuto complicati, præcipuum symptoma esse *squamas*, ad quas quantam monstrent allatæ efflorescentiæ tuberaque ipsa proclivitatem, ex exhibita morbi imagine satis apparet. Neque ideo contendimus, squamis formatis, morbum subsistere ad summumque pervenisse; id quod me non sentire, ipsa, quam præbui, mali descriptio apprime docet; squamis vero tantum tribuo, quia regularis earum formatio notabilisque densitas & magnitudo morbum ab affinibus generibus egregie distingvunt. Verum squamæ hæ non unicæ censendæ sunt notæ, quibus induitur morbus; quem qui maturescentem attentius inspexerit, duo præsertim signa, sc. *squamas* vel *solas*, vel *tuberibus intermixtas*. binas-

que ideo formas diversas facile animadvertet, inter quas vel optimi observatores & pictores non satis distinxisse videntur. — Ulcera squamosa & tubercula commemorat quidem *Gislesen;* sed ex ejus verbis neutiquam possumus ad duplicem morbi formam concludere. *Arboe*, e cujus descriptione haud facile morbi per varia stadia decurrentis imaginem tibi finxeris, maturo imprimis pingendo inhæsit, nulla tamen squamarum facta mentione. Videtur autem malum delineasse, quale lustris sex, quibus in patria medicinam exercuerat, idem in ægrotis observaverat, qui, ab orientalibus Norvegiæ provinciis profecti, ipsius opem petierant. Dicit etenim [1]), regiones boreales & occidentales alia esse forma vexatas, quam *Spedalskhed* nominat nodisque, crustis densis, subcanis obtectis, prodire perhibet. Anno demum 1795 de nostri morbi signis, causis medelaque

[1]) L. c. p. 36-37.

Mangor memoriæ egregiam prodidit commentationem, & aptiori ordine majorique copia, quam qui antecesserant, symptomata exposuit, adeoque plane & dilucide, ut quam qui legerit, etiamsi nec medicus sit, neque ipsum viderit morbum, non possit non veram ejus imaginem animo imprimere eundemque in ægroto recognoscere; verum ne hic quidem vir inter squamosam formam atque tuberosam perspicue discernit. Neque clariss. *Callisen*, licet optimos adiisse fontes videtur, discrimen satis animadvertit; id saltem non tam clare ostendit, ut, cui nondum contigerit morbum videre, utrum binæ illæ formæ in Norvegia inveniantur, nec ne, ex egregia descriptione intelligere possit [1]). — *Sprengel* vero, symptomatibus disposite & copiose afferendis *Callisenio* maximopere ce-

---

[1]) Systema chirurgiæ hodiernæ. Auct. Henr. Callisen. Edit. 4. Vol. I. Hafn. 1815. pp. 490 & seqv.

dens, & squamas tuberaque quidem commemorat [1]); verum ex exhibita descriptione neutiquam elucet, tubera & squamæ utrum ad morbum efficiendum semper una præsto esse debeant, an singula per se exsistere possint itaque binas morbi efficere species. — Neque *Munk* talem geminationem intelligisse videtur; nam *Spetälska*, *Sibbens* & *ulcera inveterata*, *maligna*, quibus imaginibus Norvagorum morbum *Radesyge* prodire testatur, ad tria diversa genera refert [2]); eam vero, quam *Sibbens* nomine descripserit, non esse aliam, quam *squamosam*, sicuti *Spetälska nodosam* nostri morbi formam, ex ea, quam ipse dedit, earum delineatione mihi satis liquet. Et quæ tertio loco posuit idem, *ulcera inveterata maligna* sane non possunt novum constituere genus; talia etenim in

---

[1]) Institutiones medicæ. Auct. Curtio Sprengel. Tom. IV. Amstelodami 1814. p. 764.

[2]) Kongl Vetenskaps Academiens Handl. för År 1815. p. 1-30.

multis aliis morbis frequenter occurrunt, neque raro nostrum comitantur, præsertim scorbuto complicatum, dum sc. ulcera scorbutica difficillime crusta teguntur semperque fere aperta manent. Ulcera itaque, de quibus loqvitur *Munk*, vel alio fuisse miasmate oriunda, vel nostrum morbum scorbuto stipatum designasse, equidem pæne crediderim. Neque inter Sveciæ medicos, qui morbum descripserunt, hactenus mihi ullus occurrit, qui binis illis formis debitam tribuit attentionem. *Vougt*, solis Norvegiacis fontibus contentus, morbum bene pinxit, sed formas primarias non videtur observasse [1]; neque *Cederschjoeld*, optimis usus Svecorum descriptionibus, eas satis distincte aperuit [2].

Seriem hanc eorum, qui morbum nostrum pinxere neque satis ad duplicem illam formam attenderunt, multo longius prosequi

---

[1]) V. diss. citat.

[2]) — — tractat. supra citat.

possumus; quos vero, quum vix alia fieret summa, nimiam nos evitaturi prolixitatem prætereamus.

Verum dum de binis hisce formis ita dissero, squamas tuberaque unica esse phænomena, quibus evolutus morbus sese aperiat, nullo modo credatis; duplicem autem ejus imaginem posse illis, utpote eminentissimis & constantissimis, commode indicari, est, quod sentiam. Si itaque morbus, qui nostratibus *Radesyge* nomine venit, dividendus esset, non ad chemicam illam theoriam, quam sibi finxere *Arboe & Mülertz* [1]), progrediendum est; nam præterquam quod de hujus morbi non plus, quam de aliorum,

---

[1]) Arboe triplicem præsertim sibi visus est detegisse morbi naturam sc. alkalinam, acidam & muriaticam (V. ejus tract. supra citat. p. 33); Mülertz vero, trichotomia non contentus, salinam & rancidam adjecit!!! (V. Bidrag til Oplysning om Radesygens Natur og bedste Lægemaade af Joh. Carl Mülertz. Kbhvn. 1799. p. 5-6).

interna natura nobis liquet, eidemque igitur innixa partitio non potest esse firmiter stabilita, sane maximopere errant, qui e principiis invicem oppositis varias morbi formas declarare conantur. Cuivis etenim adversæ valetudini unicum modo subesse potest principium variæque illius species e vis vitalis in hoc actione efficiuntur. Morbum ideoque nostrum in certas species distributuris ad symptomata, quæ sub sensus maxime cadunt, attendere multo præstat; quum squamas vel solas vel tuberibus junctas talia esse maturi signa ostenderimus, apprime commoda videtur ejusdem in binas has species: *squamosam* atque *tuberosam*, divisio.

Verum enim vero omnia, quæ supra exposui, symptomata neque semper sunt præsto, neque huic morbo propria. Alia etenim videmus semper fere adesse, alia quandoque solum, alia in aliis etiam morbis obvia. Si itaque morbum nostrum velimus a finitimis juste facileque distingvere, e pro-

lata hypotyposi, quæ, fortuitis omissis, constantissima videantur, signa seligamus, oportet. Talem vero morbi proteiformis adumbrationem & quasi definitionem præbere res est summis impedita difficultatibus; verum ut notio ejusdem ad plenam perveniat perspicuitatem, non, *Gislesenii*, *Arboei*, *Ahlanderi & Vougti* more, principia negligenda sunt, sed a primis inde initiis ordiendum.

Initium faciunt febriles motus, quos cum lenta nervosa febre, symptomatibus rheumatico-catarrhalibus stipata, vix perperam comparaveris. Accedunt *dein* tam externo in corpore, quam in faucibus ipsis, variæ cutaneæ efflorescentiæ tuberaque, singulari prædita ad squamas formandas pronitate, densis rugis sulcisque profundis distincta tandemque in maligna ulcera abeuntia. Afficitur *denique* ipsa ossium compages, &, accrescentibus insuper omnibus, quæ antea fuerint, symptomatibus, hectica febris & evacuationes colliquativæ miseram vitam claudunt.

Satis clare igitur & admodum perspicue morbum videmus per *tria* decurrere *stadia*, invicem non gradu solum, sed signis etiam summe diversa. Inclinata etenim *febre*, quæ antecesserat, variis cutis *affectionibus* foris prodit, quæ singulari modo finiuntur, &, ni tempestiva adhibeatur medicina, sensim sensimque ægrotum subruunt *tandemque* morti diu exspectatæ tradunt; vel paucis: *primum* febriles motus, *tum* peculiare exanthema nodulique, catenæque *demum* osseæ ipsius cariosa destructio. Etiamsi vero eundem symptomatum decursum, quem in febribus, quas *exanthematicas* vocant, detegimus, ad hasce nostrum morbum pertinere minus vere diceremus; serius etenim maturescit, quam posse febres durare putemus. *Exanthematibus* contra, & quidem *diuturnis*, sane non est, eum quod non annumeres. Quum vero ob longam demum moram cutis functio, ni penitus tollatur, maximopere tamen lædatur, prætereaque nutritionis munus labascat, in

misero homine, quem diu excruciaverit horrenda hæc labes, ea tandem organismi corruptio oriatur, necesse est, quam *cachexiam* dicunt. Hisce expeditis, abstrusi mali naturam adeo tamen perspectam cognitamque habemus, ut inter *exanthemata cachexiasque* idem referre audeamus.

Generali jam exhibita morbi idea, ducit nos instituti ratio, ut cum iis ægritudinibus, quibuscum similitudinem aliquam habere videatur, eum comparemus; quod negotium eo magis necessarium est, quod vel inter hodiernos medicos de genere, quo pertineat, minime convenit. Omnium vero, qui de nostro exanthemate scripserunt, examinare sententias vix opus est; quare & eos prætereamus, qui, ipsi non medici, peritos repetunt, uti *Wilse* [1]), *Lund* [2]), *Wille* [3])

[1]) Spydeberg Præsteg. Beskr. Christ. 1799. p. 437.
[2]) Beskriv. over Övre-Tellemarken. Kbhvn. 1785. p. 177-178.
[3]) Beskr. over Sillejords Præsteg. i Övre-Tellemarken. Kbhvn. 1786. p. 269-272.

aliique complures, atque eos solummodo medicos, qui gravissimi nobis videantur, in judicium vocemus.

Examinanda vero primum ea est quæstio, morbus noster an merus sit *scorbutus*, nec ne? Profitentur hanc sententiam multi magni sane nominis viri, qui de eodem scripserunt. *Moeller*, physicus olim Bradsbergensis, hoc malum veram declarat scorbuticam cachexiam [1]; & *Arboe* e medicaminum, quæ *antiscorbutica* vocant, salutari vi idem esse scorbuticæ indolis pronuntiat [2]. Verum conjectura a juvantibus ad morbum quam erronea sit, quam infirmo stet talo, ut de aliis taceam, mercurius imprimis, qui hodierno tempore malis quam maxime oppositis adhibetur, luculentum nobis præbet documentum. Exinde itaque, quod "succus herbarum

---

[1]) Todes medic. chirurg. Journ. 5 Bd. 1 Hft. Kopenh. 1800. p. 45-61.

[2]) V. l. s. c. p. 29-34.

recens," qui inter tutissima certissimaque merito numeratur antiscorbutica, in singulis ægrotis præclaram exserit virtutem, ad nostræ ægritudinis scorbuticam naturam æque temere concluditur, ac si quis, quod venereo morbo mercurius tutissime opponitur, omnia etiam alia mala, quibus adhibeatur, syphiliticæ esse originis suspicari vellet. — Eidem opinioni etiam *Sprengel*, eruditissimus vir, addictus videtur, hanc ægritudinem oriri dicens, si ad lepram scorbutus accesserit [1]; quin fuere, qui illam non nisi summum scorbuti gradum judicarent.

---

[1]) Institut. medic. T. IV. Amstelod. 1814. p. 764. Morbum vero inde exsistere, quod scorbuto lues venerea complicetur, dixisse Mangorem (p. 25), alibi (e. t. p. 749) idem est auctor. Mangoris autem verba hæc sunt: "Hos Nogle er Radesygen forenet med venerisk Sygdom," quæ enunciatio, utpote particularis, modo de nonnullis casibus valet; & mox in commentationis limine (p. 6-7) expresse insuper refutatur celebrata illa opinio de venerea morbi indole.

Verum etiamsi hi morbi primo adspectu aliquam videantur similitudinem habere neque raro iis præsertim in regionibus, quæ scorbuto gignendo faveant, eundem simul hominem adeo vexare observentur, ut vel sagacissimus & experientissimus medicus, quisnam prævaleat, non sine hæsitatione dicat; tamen non desunt, qui, utriusque mali naturæ bene periti, minus stabilitam illam inveniant opinionem eaque invicem longe diversa censeant. Jam *Gislesen*, errore intellecto, eam refutare conatus est [1]); & *Mangor*, incipientem quidem morbum, dum in eo est, ut foris erumpat, scorbuticæ indolis existimans, evolutum & consummatum veram esse lepram & elephantiasin autumat [2]). Amplissimus etiam *Callisen* morbum nostrum simplicem, nulla alia acrimonia inquinatum, exsi-

---

[1]) Diss. citat. p. 35.

[2]) V. ejus tract. supra citat. pp. 12, 26-27.

stere posse testatur [1]). *Ahlander* denique [2]) & *Vougt* [3]), ne pro scorbuto habeatur idem, severe monent. Utriusque vero morbi decursu peculiaribusque symptomatibus attente consideratis, sane non possumus, quin hisce, qui scorbuticam labis nostræ indolem negent, maximopere assentiamur. Scorbutum frequenter quidem eadem annunciant signa prodroma, quæ morbum nostrum; quæ autem in illo, accedente effectione locali, non cessare, ne mitigari quidem, in hoc contra, quamprimum summam cutem deturpare coeperint allatæ efflorescentiæ, maxima ex parte evanescere solent. Maculæ insuper scorbuticæ suras primum occupare consvescunt, faciem vero, quæ nostrum morbum comitan-

---

[1]) Syst. chirurg. hod. Edit. 4. T. I. Hafn. 1815. §. DCCCLXX.

[2]) Dissert. ejus supra citat. p. 6.

[3]) — — — laudat. p. 16.

tur. Si denique ulcera ipsa respiciamus, magnum sane discrimen inveniemus. Ulcera scorbutica oris præsertim indicantur lividis, flaccidis, fundo spongioso, fungoso, sangvinolento; rarissime ad ossa subjecta penetrant eadem, neque unquam sunt escharis obsita. In nostro autem morbo ulcera ambitum habent callosum, durum, inæqualem & tumidum, sæpissime crustis densis, squamosis [1]) obteguntur, profundeque serpentia vicina demum ossa aggrediuntur.

A scorbuto quam differat morbus noster, pluribus ut demonstremus, vix opus esse credimus; quapropter uberiori hujus rei expositione supersedentes ad aliam transeamus neque hodienum de eodem minus agi-

---

[1]) Norvegiacam vero nostram formam iis carere ampliss. Sprengel (instit. medic. T. IV. Amstel. 1814. p. 714), nescio qua auctoritate nixus, contendit; id quod, experientia teste, non, nisi scorbutus accesserit, obtinet.

tatam quæstionem, utrum pro *syphilide* sit habendus.

Eundem esse non nisi *venereum* omnes Norvegiæ medici, qui de eo monographias reliquerunt, inde a *Gislésen* refutarunt; verum quum non nomen solum, quod vel ab hodiernis Sveciæ medicis morbo imponitur, sed ipsæ etiam eorum argumentandi rationes satis superque testentur, hunc errorem nondum esse penitus sublatum, hanc rem breviter disquirere vix inutilis erit labor. Morbum Sveciæ medici *urartad venerisk Sjukdom* (morbum venereum degenerem) jamdudum vocarunt [1]; ipsum vero hoc nomen

---

[1]) Svenska Läkare-Sällskapets Handl. T. II. & III., plurimis in locis, ubi de morbo venereo, varietatibus ejusdem & degeneribus speciebus medicorum inveniuntur renuntiationes; nec non librum "Sammandrag af Berättelser ifrån Läkarne i hela Riket om veneriska Sjukdomen, defs Förandringer och Urarter. Stockholm 1813."

non potest, quin erroneam producat opinionem. Verum sunt præterea ex iisdem nonnulli, qui eundem a genuina venerea labe ipsam originem trahere contendant; sunt etiam, qui hanc opinionem argumentis firmare conentur. *Lindbergsson*, licet, quæ exposuerit symptomata [1]), alium non melius, quam nostrum morbum designent, eandem tamen hujus syphilidisque internam naturam posse signorum similitudine luculenter evinci putat [2]). Pares quidem sunt multisque rationibus similes; neque facile utrumque maturum internosces, nisi totum symptomatum decursum simul consideres. Qvæ etenim *venereo viro* primum infecta fuit pars, in ea post ardentem dolorem *vel* macula apparet intense rubra, quæ, in pustulam, seroso impletam latice, elevata, mox rumpitur & ex-

---

[1]) Svenska Läk. Sällsk. Handling. 2 Bd. 1 Hft. Stockh. 1814. p. 118-122.

[2]) L. nup. cit. p. 123.

coriatur; *vel* tuberculum nascitur rubicundum, quo rupto, ulcusculum remanet oris rubris, dentatis, serpentinis, fundo lardaceo, materia alba compacta obtecto, crustis autem & squamis nullis. Nisi miasma, corpori inhærens, jam exstingvatur, sensim sensimque proserpit malum totumque demum organismum inquinat. Verum longe aliter hæc res sese habet in nostro morbo, qui prius totum aggreditur organismum, quam summam cutem deturpet. Quodsi tandem evenerit, nullo annunciante dolore, variæ efflorescentiæ tuberaque erumpunt, quæ omnia in ulcera transeunt, labris inde ab initio duriusculis, callosis, lividis, squamis crustisque creberrimis. Horum ideoque morborum decursu externaque facie invicem collatis, mihi etiam errare videntur, qui eos esse uni eidemque generi subjectos putant. Reliqua argumenta, quæ ad suam opinionem probandam *Lindbergsson* attulit, morbum sc. in Svecia non fuisse cognitum ante syphilidem eandemque,

atque hanc, requirere medelam [1]), sane non ejusmodi sunt, ut refutationem desiderent.

Expositis ita argumentis, quæ malum, *Radesyge* dictum, nec pro vero scorbuto, nec pro venerea labe habendum esse probare videntur, in disquisitionem venit nonnullorum opinio, illud esse quasi *interna utriusque morbi mixtione* progenitum. Verum corruit hæc etiam, si luis scorbuto complicatæ decursum curandæque methodum respiciamus; mercurius etenim, qui exanthemati nostro tutissime opponitur, syphilidem scorbuticam semper exasperat.

Refutatis jam eorum sententiis, qui morbum esse verum scorbutum, vel syphilidem, vel utriusque hybridam speciem declarant, restat demum breviter disquirere, exanthema hocce an veterum sit *lepra & elephantiasis*, nec ne? Non diffitemur, præter allatos

---

1) Sv. Läk. Sällsk. Hdlg. 2 Bd. 1 Hft. Stockh. 1814. p. 123.

omnes, quibus alias magis arridere opiniones audivimus, vel hodierno tempore esse, qui illud cum hisce confundere vehementer dissvadeant. *Büchner*, non ausus morbum vere leprosum & elephantiacum pronuntiare, eum semper commemorat sic *dictam lepram* vel *scabiem leprosam scorbuticam*[1]); & *Moeller*, quum *Gislesenium* in dissertatione inaugurali elephantiacam morbi indolem ostendere conatum fuisse audiisset, celeberrimo *Tode* literas misit, quibus a tali sententia desistere graviter monet[2]). *Ahlander*, vulgare morbi nomen in lingvam Romanam ne transferre quidem ausus, in commentatione, latine conscripta, semper utitur vocabulo *Radesyge*, græcoque anteposito articulo ὁ, id declinat[3]).

---

1) Excerpta, Hensleri operi: "vom abendländischen Aussatze im Mittelalter &c. Hamb. 1790," annexa p. 110-117. Conf. Todes medic. chirurg. Journ. 5 B. 1 Hft. 1800. p. 47.

2) Todes medic. chirurg. Journ. 5 Bd. 1 Hft. 1800. p. 45-61.

3) Dissert. inaugural. de morbo cutaneo lucem

Signa, quibus noster morbus a venerea lue dignoscendus sit, copiose affert [1]), neque negligit discrimen inter illum & scorbutum, herpetem, scrophulam leviter attingere [2]), magnam quoque inter Radesygen & lepram intercedere differentiam testatur [3]), sed ubi signa, quibus alterum ab altero distingveremus, exspectanda essent, nulla inveniuntur. Neque ab hoc viro multum dissentit *Vougt*, rationibus haudquaquam probandis evincere conatus, morbum nostrum esse suum i. e. novum quasi genus, a lepra & elephantiasi toto coelo diversum [4]). Quum itaque de leprosa vel elephantiaca morbi indole viris eruditis atque expertis nondum satis liqueat, quid nobis sentiendum sit, disquiramus, necesse est.

---

venerεam consecutivam simulante. Auct. C. Th. Ahlander. Upsaliæ MDCCCVI.

[1]) Dissert, inaugur, p. 6-8.

[2]) — — p. 6.

[3]) — — p. 3.

[4]) — — pp. 7 & 17-18.

In bibliis nostris sacris duas legimus morbi descriptiones, alteram in *Levitico*, alteram in *carmine*, quod *Jobi* nomine fertur, cui aliqua quidem signa cum nostro exanthemate communia sunt, uti maculæ, aliæque in cute eruptiones, quas, testantibus Jobi querelis, animi inquietudo somnusque turbulentius antecedunt; e tali vero imagine non posse morbi naturam penitus dirimi, simul est ingenue fatendum. *Mosis* vero, suum legum codicem, non medicinæ systema, scriberet, maxime interfuit abominandæ luis ejusque præsertim speciei, quæ sensus minus peritorum facillime fugit, primordia genti suæ nota reddere, quibus detectis perspectisque morbum nascentem possent aptis remediis comprimere; quapropter summum mali fastigium apud eum frustra quærimus depictum. Atque in Jobi carmine signa sunt non adeo digesta, ut de ægritudine, quam denotant, lectores possint firmum ferre judicium; quod poëtæ facile ignoscimus. Causarum

vero, quibus morbum induci postea audiemus, simul habita ratione, Israëlitas non fuisse a foedo malo immunes, admodum probabile fit.

Neque melius de veterum lepra edocemur, *Hippocratem* pervolventes; nam in operum farragine, quæ ejus nomine feruntur, passim quidem lepræ occurrit mentio [1]), legenti autem mihi nondum ulla descriptio. Atque etiamsi ne verbo quidem iisdem in libris elephantiasin commemoratam invenies, *φοινικίην* tamen *νȣ̃σον*, quam lectionem, loco *φθινικὴν νȣ̃σον*, *Foesius* [2]) & *v. d. Lin-*

---

[1]) Magni Hippocratis Coi opera omnia. Ed. v. d. Linden. Lugduni Batav. CIↃIↃCLXV. 8. Vol. I. Aphorism. V. 20. p. 80. Prædictor. II. 49. p. 521-22. De humidor. usu VIII. p. 604. Popul. lib. II. 5. p. 708. — Vol. II. De morb. 1. 3. p. 3. De affectionib. XXXV. p. 182. Et multis forsitan in pluribus aliis locis.

[2]) Foesius, quamvis ipso textu vocabulum φθινικὴ retinuit, in subnexis tamen annota-

den[1]) receperunt, eam indicare magna nonnullis satisque probabilis est suspicio. Nulla quidem Hippocratica morbi descriptione hanc tuentur opinionem, argumentis vero non contemnendis eam conantur firmare. Ipse etenim *Galenus* φοινικίην vel φοινικίνην legisse videtur, nam ubi obsoletas Hippocratis voces explanat[2]), illis verbis aut a Phoenicia, ubi

---

tionibus fatetur, non esse dubium, quin lectio hæc mendosa sit pro eaque adoptanda φοινικίη (V. ejus operum Hippocraticorum editionem. Francofurti MDXCV. fol. Sect. II. p. 95-96). Id quod jam antea testatum reliquit. V. Oeconomia Hippocratis alphabeti serie distincta. Auct. Anutio Foesio. Genevæ MDCLXII. fol. Voc. Φοινίκινος.

1) Hippocratis opera. Edit. v. d. Linden &c. Prædictor. II. 49. Vol. I. p. 522. "ἡ νῦσος ἡ φοινικίη καλεομένη."

2) Galeni lingvarum seu dictionum Hippocratis exoletarum explicatio. Voc. φοινικίη & Φοινικίνος. V. Hippocratis & Galeni opera. Ed. Renatus Charterius. Tom. II. p. 106. Lutet. Paris. MDCLXXIX. fol. max.

præsertim grassari credebatur morbus, isthinc a nautica gente in Græciam apportatus, aut a rutilo, puniceo colore, quo nonnunquam suffunditur cutis eodem vexati, elephantiasin significari autumat. Monet coeterum *Hensler* [1]), eruditissimus vir, cujus de morborum leprosorum natura penitius perscrutanda immortalia merita omnes cognoscimus, non potuisse Græcos Hippocratis tempore elephantiaseos nomine morbum insignire; nam quum, si *Pausaniæ* [2]) fides habenda, antequam Macedones in Asiam trajecissent, præter Indos, Libyes vicinasque gentes nullæ adhuc elephantes vidissent, atque ex Europæ principibus *Alexander Magnus*

---

1) Phil. Gabr. Hensler vom abendländischen Aussatze im Mittelalter. Hamb. 1790. p. 201.

2) Παυσανιου τῆς Ἑλλάδος περιήγησις. Græce & latine. Curantib. Amasæo, Zylandro, Sylburgio & Kuhnio. Lips. MDCXCVI. fol. p. 29-30.

primus esset, qui hasce belluas possideret [1]), nondum potuit esse animalis, Europæ incolis ni plane ignoti, tamen non multum cogniti, inter Græcos vera ulla atque communis notio. Ex quibus vero omnibus satis abunde patet, lepram vel elephantiasin Hippocratis tempore in Græcia aut non fuisse populariter grassatam, aut non tanta inter Græcos sæviisse crudelitate, quanta alias in gentes; alias etenim celeber ille *Cous*, cujus observandi ingenium omni memoria summam movit admirationem, in libris, ubi de popularibus morbis agit, solita cura studioque eas quoque pinxisset. Neque horum morborum

---

1) Hensler quidem dicit, Alexandrum ex Europæis primum fuisse, qui elephantes videret (vom abendl. Auss. im Mittelalter. Hamb. 1790. p. 201); etsi non ita, quem citat, Pausanias, cujus ipsissima verba hæc sunt: "ἐλέφαντας δὲ πρῶτος μὲν τῶν ἐκ τῆς Εὐρώπης Ἀλέξανδρος ἐκτήσατο." (V. edit. nup. laudat. p. 29).

exacta prodiit delineatio, antequam *Aretæus Cappadox* sibi præsertim elephantiasin pingendam sumsisset [1]). Omnia fere, quæ copiose attulit, symptomata egregie in totum exanthematis nostri nodosi decursum congruunt; verum præterquam quod de inflata tumenteque dictione merito reprehendatur, signa esse minus juste disposita sane non difficile est intellectu, prodromis nimirum inter ea, quæ maturum produnt morbum, confusius temereque interpositis.

Inter eos, qui eodem tempore floruere, *Græcos Romanosque* elephantiaseos descriptores, non infimum locum meretur *Galenus*, cujus splendidum ingenii lumen vastusque doctrinæ apparatus nunquam desinent esse summa admiratione digna. Hic autem vir, licet frequentem facit lepræ & elephantiaseos

---

[1]) Aretæi Cappadocis de causis & signis morbor. diuturn. Lib. II. c. 13. Edit. Herm. Boerhaave. Lugduni Batav. MDCCXXXV. fol. p. 69-71.

mentionem [1]), tamen, quum doctrinam de signis valetudinis adversæ non tanta attentione studioque dignatum fuisse videatur, quanto coeteris artis partibus, etiam apud eum exactam nostri morbi & plenam delineationem frustra quæres. Quamvis de lepra & elephantiasi seorsum loquitur, eas tamen e solidarum partium figuræve mutatione oriri [2]) melancholicasque esse affectiones [3]) putat, de iisdemque in libro "de tumoribus præter naturam" agit; unde eum utrum-

---

[1]) Hippocratis & Galeni opera Edid. Renat. Charterius. Lutet. Paris. fol. max. sc. de prob. pravisque alimentor. succ. lib. c. 14. vel T. VI. p. 439. — De morb. causis lib. c. 7. v. T. VII. p. 25. — De symptomat. causis lib. II. p. 6. v. T. VII. p. 80. — De tumorib. præter naturam lib. c. 13 & 14. v. T. VII. p. 320. — De medendi methodo lib. II. c. 2. v. T. X. p. 29. — De medendi methodo ad Glauconem lib. II. c. 12. v. T. X. p. 390, pluribusque in locis.

[2]) De morbor. causis lib. c. 7. v. T. VII. p. 25.

[3]) De tumorib. præter natur. lib. c. 13 & 14 v. T. VII. p. 320. — De probis pravisque alimentor. succis lib. c. 14. v. T. VI. p. 439.

que censuisse interna natura similem forsitan non sine ratione suspicamur. Atque cum exanthematis nostri tuberosa forma egregie congruit, quam in libris Galenianis sæpius legimus, elephantiaseos hypotyposis [1]); lepræ autem, quantum equidem sciam, nulla ibidem invenitur delineatio. Iisdem fere verbis *Celsus* [2]), *Plinius* [3]) *&* *Marcellus* [4]) elephantiasin describunt, ex quibus tamen nemo morbum ipse videtur observasse; sed *Celsus* inter morbi symptomata squamas etiam commemorat, & quem alio loco [5]) *impetiginis*

---

[1]) De morbor. caus. lib. c. 7. — De tumorib. præter natur. lib. c. 14.

[2]) A. Corn. Celsi de medic. lib. III. c. XXV. Edit. Bipont. CIƆIƆCCLXXXVI. 8. p. 181.

[3]) Caji Plinii Secundi hist. natural. lib. XXVI. c. 5. Edit. Bipont. 8. Vol. IV. CIƆIƆCCLXXXIV. p. 261.

[4]) Marcellus de medicamentis c. XIX. V. Medici antiqui omnes, qui latine scripserunt. Venet. MDXLVII. fol. p. III. b.

[5]) Lib. V. c. 17. Edit. citat. p. 343.

nomine pinxit, eum nostram fuisse squamosam formam haud immerito nobis videmur suspicari. — Ex hisce vero omnibus satis elucet, veteribus etiam *binas* fuisse lepræ formas cognitas, sc. *squamosam* atque *tuberosam.*

Jam ad *mediæ ætatis* medicos nos conversuri satis arduum aggredimur opus; nam vana perciti cupidine omnigenos morbos ad theoriam de *quatuor humoribus* dividendi lepram etiam quadruplicem esse voluerunt; quod ut demonstrare possent, ad similitudinem, quam sibi visi fuerint observare, *leonis, serpentis cujusdem, vulpis & elephantis, leoninam, tyriam, alopeciam & elephantiam* eam cognominarunt in totidemque distribuere formas, quarum qui subtiles legerit descriptiones, sine dubio nemo erit, quin tædium, immo fastidium sentiat. Accedit insuper, quod vel ipsi neque de nominibus inter se plane constantes, neque in quavis morbi forma depingenda invicem similes videntur;

id quod jam suo tempore *Lanfrancus*[1]) inter Salernitanos medicos Arabesque obtinuisse commemorat. Ipsarum denique formarum differentias signis esse minus essentialibus stabilitas vix perperam dixeris; mali etenim gravitatem variumque exanthematis colorem non nova exigere nomina, nedum speciem novam, *Guydo de Cauliaco*[2]) summo jure monet. Jam ex hisce, quæ hactenus sunt disceptata, satis abunde patet, notionem, quam de quadrupla lepra medii ævi auctores sibi finxerint, admodum vagam fuisse. Vix opus esse credo ipsas descriptiones afferre; quas cui legere lubeat, vel ipsa is autographa adeat, vel excerpta *Hensleri* operi annexa. Inveniet ibidem, omnes morbo eundem adscripsisse decursum, quem in exanthemate nostro observemus; plurimos etiam primum

---

1) Vom abendländ. Aussatze im Mittelalter &c. Hamb. 1790. Exc. p. 37.

2) E. l. p. 70-71.

stadium pinxisse, etsi interdum febrem non presse nominent; omnes vero ea de re consentire, quod maculæ aliæque summæ cutis turpitudines consummato malo viam parent.

Verum enim vero hactenus eos modo recensuimus auctores, qui morbum descripsere, qualem sese omni memoria in Ægypto vicinisque terris, & olim tota fere in Europa exhibuerit; jam ii breviter commemorandi veniunt, qui vel *nostris temporibus* lepram esse extra Scandinaviam nostram bene cognitam testantur. Quæ de Islandorum *LikÞrá Petersen*[1]), *Troil*[2]), *Koenig*[3]), aliique complures scripsere, quæ de eodem mihi narrarunt amicissimi Islandi, Hafniæ mecum stu-

---

[1]) Aflidl. om den Isldske Skjörbug. Soröe 1769.

[2]) Bref rörande en resa till Island MDCCLXXII. Uplagd i Upsala MDCCLXXVII. 11te Bref till Arch. och Ridd. Bäck. p. 93.

[3]) Dissert. inaugural. de remed. indig. ad morbos cuivis regioni endemicos expugnandos efficacia. Auct. Joh. Gerh. Koenig. Hafn. MDCCLXXIII. p. 63-64.

dia exercentes, in nostrum exanthema egregie congruunt; sicuti quas de lepra *Guadaloupensi Peyssonel* [1]), de lepra *insularum Indiæ orientalis Dejean* [2]), de *Ægyptiorum Larrey* [3]), de *morbo Canadensi Swediaur* [4]), de *Scotarum Sibbens idem* [5]), *Willemoes* [6]) *&* *Adams* [7]), de lepra *Taurica Mar-*

---

[1]) Philosoph. Transact. Vol. L. P. 1. p. 38. No. 6.

[2]) Hensleri excerpta. p. 105-110.

[3]) Memoires de chirurg. milit. & campagnes de D. J. Larrey 1812. 8. Vol. II. p. 68-96.

[4]) Traité complet sur les sympt., les effets, la nature & le traitement des malad. syphilit. Par F. Swediaur, 6ème edit. Paris 1809. Tom. II. Chapit. XIII. p. 295-301.

[5]) E. l. Chap. XIV. p. 302-306.

[6]) Afhdl. (reg. societ. med. Hafn. prælecta) om den i Skotland herskende Sibbens v. Syphilis insontium, med Hensyn til den Norske Radesyge, af Dr. Willemoes. Bibliothek for Læger. 2 Bd. Kbhvn. 1810. p. 25-42.

[7]) Observations on morbid poisons, chronic and acute, by Joseph Adams. Lond. 1807. 4. Chapter XV. p. 176-196.

tius [1]), de morbo *Ditmarsiensi Brandis* [2]), de *Morsiano Thyensique Randrup* [3]), nobis

---

[1]) Dissert. inaugural. de lepra Taurica. Auct. Henrico de Martius. Lips. MDCCCXVI.

[2]) Afhdl. om den Ditmarsiske Syge af Etatsraad og Livlæge Brandis. Bibl. f. Læger. 4 Bd. Kbhvn. 1813. p. 1-26.

[3]) Benigne mihi obtulit amicissimus Joh. Mich. Randrup suam de exanthemate, quod insulam Mors peninsulamque Thye graviter tenet, commentationem, in qua, qui venereæ illud indolis censeant, eos errare, ad insontium vero syphilidem, ad morbum, quem Radesyge nostrates dicunt, aliaque finitima mala quam proxime idem accedere, satis perspicue docet. Doctam hanc disquisitionem, jam anno 1809 conscriptam, facultati medicæ Hafniensi eo consilio obtulit auctor, ut post eam defensam Apollineam posset lauream reportare. Quod fieri vetuit regia lex priori anno (1808) sancita, medicis etiam, qui summos in arte honores cupiverint, duplex esse literarium certamen subeundum. Qua vero lege auctorem, ne dissertationem luci mandet, non detentum fore, mecum sane omnes, qui legerint, valde optent.

reliquere, descriptiones, mea sententia, tantam ostendunt cum nostro exanthemate similitudinem, ut, signis invicem collatis, sane non possimus, quin omnes ad idem genus referamus. Attamen negari nequit, sedulum observatorem tam in hodiernis hisce lepræformis, quam in veteribus illis nonnulla animadversurum esse signa, quibus invicem parumper differre videantur, quin inter omnes has atque nostrum exanthema differentiam aliquam intellecturum. Quod vero discrimen, utpote in coeli & victus ratione aliisque fortuitis rebus positum, non ab interna morbi natura proficiscitur; & ubicunque rerum similitudo vel dissimilitudo judicanda est, constantia modo signa in censum veniunt.

Ante vero quam symptomatum comparationem relinquimus, breviter disceptanda restat gravis ea quæstio, an veteris mediæque ætatis nec non hodiernis medicis eadem sit de sua lepra sententia, quam de nostro ex-

anthemate nos professi fuimus: *squamas* sc. efficere generis principalem characterem, hoc genus non nisi *bipartitum* esse, ejusdemque *binas* formas, *tuberosam* pariter ac vere *squamosam*, tandem in *squamas* abire. Verum ingenue fatendum est, ex iis, quæ scripta reliquerint antiqui medici, id non posse penitus erui; neque tanta simplicitas erat ea ætate exspectanda, quæ, in subtilibus distinctionibus inveniendis retrusa penitusque abdita, rerum unitatem & harmoniam sprevisse, neque notionibus humilioribus ad sublimiores referendis satis curasse videtur. Attamen valde probabile est, neque apud veteres plures exstitisse perfectæ lepræ formas principales, quam binas; nam quas *leoninæ tyriæque* nomine Arabum interpretes latinobarbari & Arabistæ describunt, eæ vix non Græcorum lepram vel squamosam nostram constituerunt, sicuti quas *alopeciam* & *elephantiam* appellant illi, eæ haud dubie horum fuere elephantiasis vel nostra tuberosa forma; utraque

vero ut ad squamas formandas tendat, istorum medicorum fuisse opinionem, vix plane decerni potest. Atque inter recentiores, unico forsitan *Dejeanio* excepto, neminem invenimus, qui utramque formam in squamas tandem abire testetur; ille autem in egregia lepræ, qualem in Indiæ orientalis insulis eandem viderat, pictura dissertis verbis dicit, tubercula ipsa cutanea quandoque excoriari & crustis obtegi, squamasque demum esse perfecti mali finem. Neque quæ ad demonstrandam lepræ & elephantiaseos, quales hodierno tempore apud Ægyptios vel in universum observentur, diversam internam naturam copiose attulerunt *Larrey* [1]) & *Bateman*, meam valent refutare sententiam, verum eam potius confirmare videntur. Exi-

---

[1]) "L'expérience m'a également appris, que la lépre diffère essentiellement de l'éléphantiasis" sunt verba Larreyi. Mem. de chirurg. milit. & campagnes. Paris 1812. II. p. 69.

nius etenim *Larrey* lepræ maturæ tuber-
cula adsignat 1), ac elephantiaseos nodulos
exulcerari & crustis nigellis, densis, inæqua-
libus demum obtegi testatur 2); ipsamque
adeo formam, de qua tantopere dissentiant,
eadem denique prodere phænomena fatetur,
atque alteram, de cujus terminatione nulla
sit nec unquam fuerit peritorum dubitatio.
Atque *Bateman* in præstantissimo opere, quod
de morbis cutaneis solida doctrina subtilique
judicio elucubravit 3), præeunte *Willan*, im-
mortali viro, ordines constituit, quorum ta-
men limites non ubique debita cura fecisse
videtur. Ut de reliquis taceamus, ea modo

---

1) L. c. p. 70.

2) — p. 88.

3) Prakt. Darstell. der Hautkrkht., nach Wil-
lans System bearbeitet von Thom. Bate-
man. A. d. Engl. von Abrah. Hahne-
mann. Mit Vorrede u. Anmerk. v. Kurt
Sprengel. M. einer illuminierten Kupftfl.
Halle 1815. 8.

breviter perstringamus, quæ ad rem nostram proxime pertineant. Lepram & elephantiasin ad duos diversos quidem ordines refert, quem alterum *squamæ*, alterum *tubercula* efficiunt; utrique tamen morbo, quum inveteraverit, eandem tribuit notam essentialem. Vulgarem etenim lepram, quam in Anglia ipse pluries viderat, a parvis eminentiis rotundis incipere dicit, sensim accrescentibus, quarum in apicibus primum tenues surgunt *squamulæ*, paulatim densescentes & totum dein tuberculum occupantes [1]). Id quod in elephantiasi non secus obtinere testatur; nam, progrediente malo, nodi rumpuntur & suppurant cutemque densis, siccis, squalidis *crustis* obsessam relinquunt [2]). — Verum squamæ quid nisi crustæ?

---

1) L. nuper. cit. p. 61.

2) L. c. p. 456.

Caput secundum.

Causarum comparatio.

Expedita jam atque demonstrata symptomatum similitudine, nobis adhuc restat causas conferre; inter quas si probare convenientiam contigerit, de eadem indole internaque natura nulla amplius esse posse dubitatio videtur. Omnes vero, quas vulgo afferunt, causas, vix opus est, ut enumeremus; eas tantummodo indicasse sufficiat, quæ in peninsula nostra præcipue vulgoque morbum producere putentur eidemque cum similibus aliarum orbis plagarum malis sint communes. Neque in hisce causis exponendis multi erimus; totam etenim v. c. peninsulanæ nostræ plebis oeconomiam hoc loco prolixius demonstrare, quid juvat? Quam popularibus trahere esset non nisi rerum, quæ aliunde bene cognitæ sunt, tædiosam præbere repetitionem; et exterorum causa de eadem disserere copiosius commentationem nostram iis augeret

rebus, quæ nostro consilio scitu minus sunt utiles. Quas vero, si quis sit, qui penitius cognoscere cupiat, is illos adeat auctores, quibus peninsulæ tam totius, quam partium singularum uberiores debemus descriptiones. Vitata ideoque omni prolixitate, ea modo teneamus, quæ rei nostræ maximam affundere lucem videantur.

Ad morbos producendos quantum coeli victusque ratio valeat, nemini non est tam notum atque perspectum, ut iterata explicatione haud egeat; eandem vero aliis in terris non minus, quam in peninsula nostra, perniciosæ pesti, quam *Radesyge* nostrates vocant, gignendæ favere, sequentibus pagellis demonstrare conabor.

Est quidem Scandinavica peninsula in universum montuosa aquaque dives; eas tamen regiones, quas maxime teneat morbus, (sc. *Norvegiæ occidentalem & meridionalem*

partem, *Sveciæ* vero insulam *Gothlandiam* regionesque, quas *Bahusländska*, *Ålandshafvets & Bottniska Vikens Skärgårdar* incolæ vocant), nudis montibus, paludibus, lacubus, stagnis sinubusque, e mare in ipsam alte penetrantibus, refertam videmus. Unde *humidus & nebulosus* aër est declarandus, quem homines, ibidem degentes, nec non peregrinatores, terram describentes, conqueruntur. Vapores etenim, qui ex omni aqua assidue exhalantur, iis in regionibus, quæ lacubus maxime scateant, copiosius ut avolent aëremque abundantius humectent, necesse est. — Verum exinde, quod peninsula, inter 56 circiter & 72 borealis latitudinis gradum sita, ad borealis zonæ temperatæ boreales terras pertinet longeque in borealem zonam frigidam patet, ad *frigidam* insuper aëris, quo Norvegiæ Sveciæque incolæ fruuntur, indolem concludere possumus. — Defendunt quidem multi nostri montes altæque præsertim eorum catenæ, quæ in septentrionali orien-

talique terræ utriusque parte inveniuntur, nos aliquantùm a frigido borea ventoque solano, quorum sævitiæ adeo expositi sunt planitierum habitatores. Horum autem loco nobis ventulus est, qui, Norvegis nomine *Snoe* cognitus, hyeme præsertim in lacubus congelatis vallibusque angustis, vel tranquillissimo coelo, tam acriter spirat, cujus, qui nondum senserint, vix ullam possint ideam habere. — Ex omnibus vero hisce satis elucet, in Norvegia Sveciaque aërem esse in genere frigidum; qui iis præterea in regionibus, quas morbo gravissime afflictas videmus, nimio simul humore peccat. Quæ autem qualitates non possunt, quin, justis neglectis cautelis, in corpus humanum noxios effectus exserant. Frigidus etenim aër, jam per se naturalem organismi calorem diminuens, si etiam nimis humidus sit, adhuc facilius eum avehit majoremque ideo perniciem adfert.

Verum enim vero inter omnes terræ

plagas, nostro morbo vexatas, non possumus hoc respectu similitudinem demonstrare; attamen e sequentibus patebit, frigidæ me coeli aërisque temperiei non solam tribuere vim morbum producendi. Mea etenim ex sententia, causa sufficiens est, dummodo præcipuam cutis functionem, perspirationem insensibilem puto, lædere valeat; id quod, faventibus insuper aliis immunditiis, in calidioribus terris melius fieri potest, quam alibi. E pluribus tamen locis, ubi de aëris conditione in variis *Islandiæ* regionibus *Koenig* [1]), *Olafsen & Povelsen* [2]) agunt, satis patet, frigidam eam esse, humidam, duram & procellosam; id quod in insula, arctico polo tam propinqua medioque in Oceano sita & undique a terris longe remota, non mirum vide-

---

[1]) Diss. de remed. indig. &c. efficacia. Auct. J. G. Koenig. Hafn. MDCCLXXIII. p. 60-63.

[2]) Vice-Lavmand Eggert Olafsens og Land-Physikus Bjarne Povelsens Reise igjennem Island. Soröe 1772. 4.

tur; neque *insulas Færoeenses*, *Scotiam Canadamque* esse multo feliciores, *Debes* [1]), *Landt* [2]) & *Finke* [3]) testantur. Atque etiamsi *Germania*, quam media ætate horrendo malo gravissime conquassatam legimus, tunc non tam acerbum coelum pertulisse videtur, quam *Senecæ* [4]) *Tacitique* [5]) tempore, per illa tamen sæcula aëris conditionem ibi

---

1) Færoæ & Færoæ reserata, d. e. Færöernis oc Færöiske Indbyggeris Beskrifvelse. Af Luc. Jacobs. Debes. Kjöbhfn. 1673. p. 92 - 103.

2) Forsög til en Beskrivelse over Færöerne af Jörgen Landt. Kbhvn. 1800. p. 4-33.

3) Leonh. Ludv. Finkes Versuch einer allgemeinen medicinisch-praktisch. Geographie. 2ter Th. Leipz. 1792. p. 283-293. — 3ter Th. Leipz. 1795. p. 521-527.

4) "Perpetua illos (sc. Germanos) hyems & triste coelum premit" & mox "horrenda iniquitas coeli." De provid. lib. c. IV. V. Luc. An. Senecæ opera omnia. Edit. 4ta Justi Lipsii. Antverp. MDCLII. fol. p. 139.

5) "Quis . . . . . . Germaniam peteret, informem terris, asperam coelo, tristem cultu ad-

multo minus mitem fuisse; quam hodie, equidem valde suspicor.

Progrediamur jam ad contemplandum vivendi genus, quo egena nostra plebs afflictarumque præcipue regionum incolæ utantur; annon multa occurrunt, quæ regimini sano quam maxime contraria sint, quæ organismum, vel optima firmissimaque fruentem valetudine, turbare valeant? Hæc res penitiorem sane mereretur disquisitionem; ejus etenim summi committuntur errores. — Pisces, sylvas, metallorumque, ferri præsertim & cupri, fodinas, nec non vitri fabricationem, præcipuos esse Norvegiæ Sveciæque genti quæstus, satis notum est; summam vero, quam exigant, corporis contentionem, perversumque, quo peragan-

---

spectuque, nisi si patria sit?" De situ, morib. & popul. Germaniæ cap. II., & cap. V. refertur, "terram esse paludibus foedam, humidiorem, qua Gallias, ventosiorem, qua Noricum ac Pannoniam adspicit." C. Corn. Taciti opera. Edit. Tübing. MDCCXCVII-VIII. 8. Vol. II. p. 196 & 197.

tur, modum si attentius consideremus, eos non posse, quin sanitati noxas inducant, intelligemus. Qui oras maritimas habitant, incolarum alii per totum annum piscaturam exercent; alii vero mensibus æstivis peregrinas terras visunt, & quum, quod ex æstivo labore redierit, familiæ per longam hyemem alendæ vix unquam sufficiat, hyemali tempore hamulo uti coguntur. Pauperes itaque piscatores, ut, unde vivant, suis præbere possint, quovis fere die, qualiscunque sit tempestas, apertas scaphas conscendunt neque raro pluribus ab ora miliariis altum mare ingrediuntur, interdum quidem sine magno labore, vento secundo utentes, interdum vero summa cum molestia, vento flumineque adversis delati. Postquam vero ad locum, quem sibi proposuerant, pervenere anchoras jaciunt; procellis perflati pluviisque & exundanti mari humectati ab humido frigore eo plus patiuntur, si, quibus exhaustas vires refocillare possint, desiderent, &, si vel sudor,

perseveranti fortique remigatione elicitus, repente supprimatur, vel ob longam in aëre frigido remoram exiguumque corporis motum cutanea perspiratio justo parcius procedat & demum penitus inhibeatur. Neque raro evenit, tempestate nimirum & torrenti flumine adversis, ut plures dies in alto mare agant; quod majorem inducere perniciem, per se patet. Tali denique ex itinere reduces domicilia humilia, fumosa intrant, madidaque vestimenta, adipe rancido squaloreque imbuta, vel deponunt, siccandique gratia in dormitorio suspendunt, vel ipsis illis induti sese reficienti somno dant, proximoque mane eodem habitu, nondum siccato, muniti torum frugalem relinquunt. In utroque autem casu vapores aquosi, quos cubiculi hominumque eo inclusorum calor progenuit, inhalantibus poris absorbentur, atque ob impuritatem nocivas partes corpori adferunt.

Verum enim vero quamvis egenos homines, qui litora maritima vicinasque lacu-

bus majoribus regiones (uti eas, quæ circa *Wettern*, *Wennern*, *Hjälmarn* sitæ sunt) habitant, &, neglecto aratro, piscaturam præcipue exercent, morbus imprimis amare videtur, tamen ex iis, quæ hectenus sunt allata, abunde patet, me non iis assentiri, qui ad morbum producendum piscium esui solas vel maximas tribuant partes; verum contra potius credere, molestum piscium captandorum negotium in causa esse. Hæc sententia etiam confirmatur, si id respiciamus, quod, paucissimis modo regionibus exceptis, per totam fere peninsulam nostram dira serpit labes. Testibus etenim viris permultis fideque dignissimis, morbus tam in *Tellemarkia*, *Leerdalia*, *Oesterdalia*, *Gulbrandsdalia* aliisque Norvegiæ provinciis interioribus, quam ad Oceani oras populariter grassatur; sicuti e Sveciæ medicorum renuntiationibus satis elucet, eundem esse tam in boreali, quam in meridionali regni parte, tam ad litora, quam in provinciis ab his

remotioribus optime cognitum. Sed utroque in loco easdem possumus morbi demonstrare causas. — Præter piscium capturam, alias esse neque minus graves Scandinaviæ populis quæstus parandi vias, sylvarnm sc. excisionem materiarumque exportationem, metallorum effossionem nec non vitri fabricationem, quæ multas magnasque satis secum molestias ducant, supra audivimus. Gravi arborum cædendarum labore rustico largus prorumpit sudor, qui plerumque subito supprimitur; atque ligna, demum dolata in ratesque constructa, per rivos lacusque deferentes, semper fere ad genua, nonnunquam ad umbilicum usque madidi totos dies degunt. Quem maritimum cursum si haud longius pergere possunt, reliquum ad urbes aliaque emporia itiner terrâ faciunt; quod quum nocturnis atque matutinis temporibus fieri consvescat, a frigore multum patiuntur. Neque minus perniciosum occurrit negotium, quum tigna, ut ad peregrinas terras vehantur, navibus

demum imponantur; tunc etenim, imprimis ubicunque trabes exportandæ sunt, non pedes solum, verum interdum tota etiam crura madefiunt, neque raro, quum primo sc. vere, quin hyeme frequentissime onerentur naves, præ frigore simul rigescunt. — Homines, qui in fodinis nostris vitrariisque officinis laborant, æque operosam vitam degere, neque inhibitæ cutis perspirationi esse minus obnoxios, vix opus est, pluribus ut ostendam. Hanc vero perniciem adhuc magis auget, quod plebis nostræ vestitus, utpote tenuis nimis, non potest a frigoris vi defendere, & quum raro vel nunquam lavetur & commutetur, summa etiam immunditie corpori nocet. — Jam satis probatum esse atque perspectum equidem suspicor, præcipuos nostrarum nationum quæstus id commune habere, quod prima, quam sanitati inducant, noxa in læsa cutis functione ponenda videtur.

Attamen, quia de perniciosa illorum

negotiorum vi ita dissero, ne putetis, pisces, quales ab egena nostra plebe vulgo edantur, a me plane insontes judicari. Pisces etenim *præpingves*, quibus imprimis litora nostra scatent, vel *induratos maleque salitos*, unde quibusdam in regionibus fere quotidie vivunt, vel *semiputridos;* qui nonnullis delicias adferunt haud parvas, sine valetudinis periculo assumi posse, nemo sanæ mentis contendet; nam e tali cibo non potest non chylus pravus confici. Atque alia præterea nostræ plebis alimenta considerantibus multæ rationes occurrunt, quæ in hanc sententiam ducunt, ut pravi cibi inter horridi exanthematis, quod *Radesyge* vocant, vulgares causas summo jure adnumerari debeant. Neglecto hortorum agrorumque cultu, deficiente insuper salutarium herbarum sylvestrium notitia, vegetabilia admodum rarum, alimenta vero, ex animali regno desumta, tam æstate, quam hyeme quotidianum fere sistunt cibum. Quum vero natura nos ita constitu-

isse videatur, ut vegetabiles pariter ac animales escas assumere debeamus, profecto non possumus ab hacce norma impune aberrare; quæ tamen noxa, si non animalium solum fere omnium, verum paucorum etiam vegetabilium mala accedit indoles, incommodaque præparatio, adhuc major evadit. Norvegiæ etenim Sveciæque plebs carnibus vulgo vescitur boum suumque, male nutritorum, fumatis, duris, salitis, rancidis, butyro insuper rancido, caseo acri, veteri præsertim, multo pulte avenaceo, rarius hordeaceo, pani plano azymo, sæpissime avenaceo, raro hordeo intermixto [1]), atque interdum, si annonæ gravitas urget, e molitis ossibus vel ipsis carnibus siccatis piscinis, arborum corticibus licheneve Islandico confecto. Videmus itaque utriusque nationis plebem cibos, digestu difficillimos, parce nutrientes;

[1]) Talem panem planum Norvegi Fladbröd, Sveci Knäckebröd appellant.

pravum chylum parientes assumere solitam esse. Atque ad hæc omnia nil bibitur, quod ad functiones alacrius perficiendas possit organa chylopoëtica ciere; nam aqua simplex, interdum lacte mixta, freqentissimus est potus, cerevisia bona admodum rara, vel potius nulla.

Perlustratis demum pauperum domiciliis, nonne iterum multa occurrunt magnopere accusanda? Humilia sunt, humida etiam, haud raro ex unico modo cubiculo consistunt, in quo tota interdum familia una cum animalibus domesticis minoribus per dies noctesque moratur, alimenta parat, edit & bibit. Fenestræ, clavis fixæ, solisque lucem parce transmittentes, aperiri non solent, neque liberiori puri aëris commutationi, neque cubiculi purgationi satis curatur. Unde vero efficitur, ut fumus aliæque immunditiæ inclusos homines infestent, cutaneosque poros, excernenda materia oppletos, adhuc magis

obturent talique modo majorem perniciem inducant.

Non difficile foret plura afferre testimonia, quæ admodum pravam esse sanitatique minus convenientem Scandinavicæ plebis oeconomiam luculenter probarent; verum eos tantum errores, qui ad morbum producendum imprimis valere videantur, exposuisse sufficiat. Ex iis igitur, quæ de plebis nostræ victus ratione hactenus sunt dicta, abunde patet, præcipua ejus negotia, prava alimenta perversusque habitus & vestitus quantam ad morbum, quem *Radesyge* vocant, gignendum vim habeant.

Verum antequam Scandinavicam peninsulam relinquimus, silentio præterire non debemus, expositam theoriam experientia egregie affirmari. Morbi etenim historiam perlustrantibus patet, eundem eo præsertim temporis spatio inter nationes nostras sæviisse, vel mox post eos increbuisse annos, quibus vel frigoris vis, vel annonæ caritas, vel belli

calamitas septentrionem nostram presserit. Ita querelæ sunt declarandæ, quas de horrendis mali post annos 1701, 1711, 1720, 1740 [1]) incrementis boni Norvegiaci observatores movent; iisdem causis adscribendum est, quod per ultimum octennium in Norvegia eadem foeditas tam late serpsit; ita morbum imprimis post annum 1812 in Svecia gliscentem *Lindbergsson* [2]) aliique Svecici medici agrorum sterilitati imputant.

Expositis ita causis, quæ in *Norvegia* & *Svecia* diri morbi ortui præsertim favere nobis videntur, ad alias nos convertamus orbis plagas, simili malo jam vel olim vexatas, inquisituri, an in iis etiam similes possimus causas detegere.

Patriarcham *Jacobum*, relicta ob annonæ gravitatem Chananæa, cum tota familia

---

[1]) Mangors Underretning om Radesygen &c. p. 40. §. 17.

[2]) Svenska Läkare-Sällskapets Handling. 2 Bd. 1 Hft. Stockh. 1814. p. 117.

in Ægyptum migrasse terramque *Gosen* occupasse, e sacra historia satis est notum. Sita vero erat *Gosen* in Ægypto inferiori, quæ ob propinquum mare mediterraneum, ob multos lacus paludesque stagnantes *aërem humidum* nebulamque roremque frequentem patitur [1]). Prima quidem decennia novis advenis felicissime fluxere; quum vero ob magnum eorum incrementum Ægypti Pharao timeret, ne suis copiosiores fierent itaque ipsum regno privarent totaque demum Ægypto potirentur, pluribus modis eos infirmare coepit. Calamitate itaque ad summum perducta, Israëlitæ Ægyptum reliquere, Mosisque ductu & auspiciis per Arabiam migrantes tandem in terram promissam venere. Multis vero cum molestiis conflictarunt, antequam Chananæam intrarunt; quadraginta etenim

---

[3]) Leonh. Ludv. Finkes Versuch einer allgemeinen medicinisch-praktisch. Geographie. 1ter Th. Leipz. 1792. p. 278-313. — 3ter Th. Leipz. 1795. p. 183-187.

annos per regiones desertas, steriles vagantes vitæ necessitates commodaque sæpe desideraruut. Præterea quum genti suæ Moses munditiei curam commendaret cibosque, qui minus salubres merito censeantur, severe interdiceret, ejusdem vivendi genus fuisse hisce legibus oppositum probabilis saltem est conjectura. Neque serioribus temporibus sanitati magis consentaneam fuisse vel leprosis morbis generandis minus favisse svetam in Ægypto vivendi rationem, quæ scripta reliquere viri fidissimi, satis superque docent. Ita cibis pultariis, farinosis, salitis ægreque digerendis, nec non calida aëris temperie elephantiasin Alexandriæ generari, *Galenus* fatetur [1]). Famem insuper longam & calamitatem, quæ eam comitari solet, ad le-

---

[1]) Ad Glauconem de medendi methodo lib. II. c. 12. V. Hippocratis & Galeni operum Tom. X. p. 390. Edit. Charterii. Lutet. Paris. MDCLXXIX. fol.

pram, uti ad plures alias cutis affectiones gignendas multum valere alio loco dicit; consumtis etenim per hyemem salubrioribus alimentis, multas gentes toto vere ineunteque æstate ad arborum fruticumque germina, turiones, stirpiumque radices & alia edenda esse coactas testatur, quibus vescendi ne periculum quidem antea fecerant [1]. Lepram & elephantiasin pauperibus præsertim Ægyptiis familiarem esse, qui inopia coacti aëris intemperiei sese exponant pravisque cibis & potibus utantur, v. c. aqua coenosa, piscibus salitis & semiputridis, caseo quodam salito & semiputrido, omnium ciborum egenis frequentissimo ipsisque nomine *Gibnehalon* cognito, suo tempore *Alpinus* queritur [2]; neque *Larrey* de horum morborum causis multo

---

[1]) De probis pravisque alimentorum succis lib. c. 1. Ead. edit. T. VI. p. 417-418.

[2]) Prosperi Alpini de medicina Ægyptiorum lib. I. c. 13-14. Paris. MDCXLV. 4. p 25-26.

aliter loquitur, egenorum neglectam cutis curam simul adjiciens [1]).

Progredientes jam ad *veterem Græciam Romanumque imperium*, non easdem possumus causas demonstrare; omnes etenim harum terrarum scriptores de morbi origine tacent. Leprosa autem mala priscis Græcis Romanisque non multum cognita fuisse, supra [2]) monitum est; quæ illorum progressus tantopere retardarunt, in sequenti sectione aptius explicabuntur. De morbis vero leprosis, quales per *medium ævum* tota fere in Europa sævierint, multi non medici solum, sed etiam historici conqueruntur. Hujus autem ætatis negotia si attentius consideraveris, ad istiusmodi mala producenda alendaque ea non potuisse non plurimum conferre sane fateberis. Sacro furore perciti per duo

---

[1]) Memoir. de chir. milit. & campagn. de D. J. Larrey. Paris 1812. Tom. II. p. 75 & 92.

[2]) V. p. 50-57.

circiter sæcula (1096-1291) in barbaras gentes ruere immanes Christianorum greges; & quum tales expeditiones vix essent diu præparatæ & immensi exercitus ab hominibus undequaque collectis confecti nec non plura centena milliaria peragranda, sacros cruciatos fame, pravis alimentis, tempestate aliisque molestiis summopere vexatos fuisse, magna est satisque probabilis suspicio. Complures insuper illius ætatis scriptores, uti *Theodoricus* [1]), *Gordonius* [2]), *Gaddesden* [3]), *Arnaldus* [4]), qui de leprosis morbis commentati sunt, inter præcipuas eorum causas malos cibos presse nominant. Illis autem ma-

---

[1]) Chirurgia. De lepra. c. 55. Art. chirurg. scriptt. collect. Venet. Junt. fol. 1546. Hensl. Excpt. p. 32-33.

[2]) Lilium medicinæ I. c. 22. Hensl. excpt. p. 43.

[3]) Rosa angl. pract. medic. II. c. 7. Papiæ 1492. fol. Hensl. excpt. p 51.

[4]) Arnaldi de villa nova opera nuperrime recusa. Lugd. MDXXXII. fol. De lepra breviar. II. c. 46. p. 186.

lis, quæ temporum ratio attulit, adhuc accedit, quod, qui nondum erant infecti, non satis sese a contagio cavebant; nam quum morbum a Deo proxime missum putarent & pro via haberent, qua summi numinis amorem acquirere æternamque sibi felicitatem parare possent, non est, quod miremur, homines plebejos, quin ipsos reges papasque adeo longe in inepta ista pietate progressos fuisse, ut cum leprosis versarentur, eos foverent, ministrarent, domibus exciperent, lavarent bolosque in os ingererent, quin ore proprio pedes manusque leproso ichore madida oscularentur [1]). Lanea demum vestimenta, quæ tunc temporis lineis aliisve multo frequentius in usu fuere [2]),

---

[1]) Talium piorum nomina qui cognoscere cupiat, is adeat vel Ph. G. Hensler vom abendl. Aussatze u. s. w. p. 215-219, vel Curtii Sprengel Versuch einer pragmat. Gesch. der Arzneik. 2ter Th. Halle 1800. p. 488-489.

[2]) Sprengels Vers. einer pragm. Gesch. der Arzneik. 2ter Th. p. 490.

ad morbum propagandum haud parum contulisse videntur, utpote quæ contagiosam vim diutius retineant. — Plura quidem fuere, quæ diræ labis per mediam ætatem incrementum efficerent; omnem vero prolixitatem evitaturis præcipua modo, quæ morbum, inter Europæ gentes antea parum cognitum, frequentiorem redderent, sunt circumspicienda. Hæc vero præprimis de *Gallia*, *Germania coëteraque meridionali Europa* valent. Ad boreales ejusdem terras nos convertentes, *Daniam* primum consideremus, quam leprosis morbis olim graviter vexatam fuisse *Henrici Smid* [1]) & *Christierni Pedersen* [2]) scripta

[1]) Henrich Smids tredie Urtegaard &c. Kbhffn. MDLVII. 4. Cap. CX. Om Spedalsk Sot. Blad CXXXVII.

[2]) En nöttelig Legebog ffaar Fattige och Rige, Unge och Gamle &c. Malmö MDXXXIII. 4. Udskreffuen paa Danske aff Christiern Pederssen, Canik i Lund. Cap. CX. Bl. LXXXII. Faar Spedalsk Soth. Quamvis in hoc libro nullam legimus leprosi morbi de-

itis superque testantur; neque in ea ad gig-
endos eos alendosque minus graves causæ
ontulerunt. Nam etiamsi magis adversus
meridiem, vel aliquot gradibus, sita est Da-
ia neque ad montuosas orbis plagas nume-
ari potest, inter ejus tamen & Scandinavicæ
eninsulæ regionum, quas maxime tenet mor-
us; occidentalis sc. & meridionalis, clima
m exiguum intercedit discrimen; ut *Ber-
enses* & *Christiansandienses*, Hafniam aliave
aniæ emporia visitantes, nullam querantur
ris differentiam. Id quod aliter esse ne-
uit; utraque etenim terra, maxima ex parte
ari circumflua, præsertim in regionibus,
ceano finitimis, nebuloso humidoque aëre

---

scriptionem, tamen, quum in præfatione, uti Christianus Morsianus in prooemio libri Smidiani, nuper laudati, auctor ipse testetur: "at han haffuer ud-dragit denne Lægebog den menige mand til nötte och tjeniste aff mange merckelige Latin- och Tydske Böger," concludere licet, eundem fuisse in Daniæ imperio eo tempore bene cognitum.

gaudeat, necesse est; & quod ab acuta illa aura "*Snoe*" Norvegi Svecique, angustos valles habitantes, patiuntur, id Danis, planiorem colentibus terram, frequentes venti, imprimis solani compensant. In universum itaque dicere possumus, idem fere esse, saltem in oris maritimis, peninsulæ nostræ meridionalis & occidentalis Daniæque clima. Considerata porro priscorum Danorum vivendi ratione, nonne multa occurrunt summe accusanda? Teste *Saxone*, tanta fuit fretum, quod hodie *Oeresund* salutatur, suo tempore piscium frequentia repletum, "ut interdum impacta navigia vix remigii conamen eriperent, nec jam præda artis instrumento, sed simplici manus officio caperetur [1];" & paullo ante [2]) de piscium multitudine in *sinu Ly-*

---

[1]) Saxonis Grammatici historiæ Danicæ libri XVI. E recens. Steph. Joannis Stephani edid. Christ. Adolph. Klotzius. Lips. CIↃIↃCCLXXI. præf. p. 68.

[2]) E. p.

nico loquitur. Pisces demum ad Daniæ litora magna olim abundantia confluxisse, & *Th. Bartholinus* auctor est [1]), & e noto illo responso elucet, quod peregrinis, patriæ divitiis exsultantibus, legatus quidam dedit. Vix opus esse credo, pluribus ut commonstrem, piscium capturam veteribus Danis svetam fuisse quæstus parandi viam. Quum vero piscatores multis obluctentur molestiis aërisque vicissitudinibus sint eo magis expositi, quod vere præsertim atque autumno, utpote anni temporibus, quibus ad borealium nostrarum terrarum oras pisces soleant immensis gregibus conglobari, laboriosum suum negotium agant, cutanea perspiratio ne impediatur, magnum est periculum. Jam ex hacce piscium circa Daniæ oras ubertate concludere licet, pisces quotidianum exhibuisse veteribus Danis cibum, nisi insuper idem

---

[1]) De medicina Danor. domestica p. 285. Diss. VI. de victu Danor. domestico.

e *Th. Bartholini* verbis [1]) atque e fama pateat, quæ inter plebem nonnullis in *Jutiæ* regionibus adhuc viget, aliquem, quum sese olim alicui servum conduceret, sibi quibusdam modo per hebdomadam diebus salmonem fuisse stipulatum [2]). Verum quum prisci Daniæ incolæ fastidio cibisque pure & bene præparandis egenos Norvegos Svecosque, qui nunc vivunt, vix superarent, probabile saltem est, eos non pisces solum, verum alia etiam alimenta depravata promiscue assumsisse. Historia teste, agrorum cultus erat eadem ætate in Dania multum neglectus publicaque quies & securitas intestinis bellis turbatæ.

De horrendi mali in *insulis Færoeensi-*

---

[1]) De medic. Danor. domest. p. 285. Diss. VI. de victu Danor. domest.

[2]) Chorographisk og oekonomisk Beskrivelse over Randers Kjöbsted i Nörrejylland af Snæbjörn Asgeyrsen Stadfeldt. Kbhvn. 1804. 4. p. 65.

bus frequentia suo tempore *Debes* multum queritur [1]); neque sunt causæ, quæ ibidem morbo gignendo alendoque faverint, detectu difficiles. Non opus est autumare, morbum per primos colonos esse e Norvegia istuc apportatum solaque ideo contagione ibi propagatum; quæ opinio, quum & historia hac de re taceat & possibile sit, primos advenas nulla secum attulisse morbi seminia, vix fir-

1) Færoæ & Færoa reserata, d. e. Færöernis oc Færöiske Indbyggeris Beskrifvelse. Af Luc. Jacobs. Debes. Kjöbhfn. 1673. p. 283-284. Dicit quidem celeb. Th. Bartholinus in opusculo, quod de morbis biblicis anno 1672 luci commisit "lepram fuisse in insulis borealibus Færoeensibus & Islandia olim familiarem, sicuti nosocomia ibidem exstructa testantur, quæ nunc vacua ruinam minantur," nullo autem indicato fonte. (Th. Bartholini de morb. bibl. miscell. medica p. 41). Præstat vero Lucæ Debes fidem habere, qui, ipse autoptes, anno post scripsit ideoque forsitan Bartholino nondum cognitus.

mis argumentis suffulta est. Tali vero explicatione non egemus, ubi facilius possumus longeque certius pristinam morbi sævitiem declarare. Aërem etenim in insulis Færoeensibus modice frigidum esse atque humidum supra [1]) audivimus, piscationem imprimis priscos incolas exercuisse, semiputridas carnes piscesque præcipuum fuisse cibum *Debes* testatur [2]).

In *Islandia* frequens est morbus iis in provinciis, ubi ad vitam sustentandam incolæ pisces captare coguntur, admodum rarus vero in aliis, quæ minus laboriose ea largiuntur, quæ ad victum suppeditent. Succedente igitur olim piscatura, in boreali ejus parte, quam ab antiquissimis inde temporibus lepra afflictam fuisse vetustissima manuscripta docent, plures occurrerunt leprosi, quam anno circiter 1755, quum, jubente augustissimo Daniæ rege moderanteque regia socie-

1) p. 72.
2) l. c. p. 104-6.

ate scientiarum Hafniensi, *Olafsen & Povelsen*, viri doctissimi, e quibus hæcce desumta sunt, insulam inviserunt[1]). At testantur etiam iidem viri, homines, septentrionalem insulæ partem habitantes, salubriore gaudere aëre sanitatique præterea magis convenientanea uti vivendi ratione[2]); nam quum piscatio iis minus prospere cedat, non solum altum mare rarius ingrediuntur ideoque frigori & humori sese minus exponunt, verum etiam a nocivo præpingvium, quos fere solos illud mare fert, piscium esu sese magis abstinere coguntur. Cum hisce vero, quæ ab *Olafsen & Povelsen* dicuntur, egregie congruit silentium, quo morbum præterit *Olaus*; quem si in Islandia grassantem observasset, sane vir, qui per boreales insulæ partes iter feccrat, in suo itinerario, anno 1780

1) Vice-Lavmand Eggert Olafsens og Land-Physici Bjarne Povelsens Reise igjennem Island. Soröe 1772. 4. 1 D. p. 685.

2) L. c. p. 685.

edito [1]), nefandum malum commemoratione dignatus esset. Opinatur quidem, multas Islandiæ minerales aquas, balneorum more adhibitas, ad chronicos morbos inhibendos exstingvendosque conducere posse [2]; verum ne verbo quidem ibi lepræ mentionem facit.

Neque demum pauperum *Scotorum* & *Canadensium* aliud invenimus vivendi genus, atque apud egenam peninsulæ nostræ plebem; agrorum etenim cultu neglecto, piscatio aliæque venandi rationes vulgares sistunt vias, unde quæstum sibi laboriose parent [3]).

Ante vero quam causarum hanc comparationem relinquimus, duæ quæstiones primum veniunt disceptandæ, sc. an *contagio-*

---

1) Oekonomisk Reise igjennem de nordvestl., nordl. og nordostl. Kanter af Island ved Olaus Olavius. Kbhvn. 1780. 4.

2) L. c. 1 Bd. p. 304.

3) L. L. Finkes Vers. einer allgem. medic. prakt. Geographie. 2 Bd. p. 9-23, & 3 Bd. p. 266-268. Conf. Neueste Länder- u. Völkerkunde. 17 Bd. Weimar 1814. pp. 329,333 & 341.

.am simul & *hæreditariam* indolem morbus, .ostratibus *Radesyge* nomine cognitus, alia- .umque orbis plagarum lepra vel elephantia- .is communem habeant. — Quamvis argu- menta vel gravissima, v. c. diuturna sanorum .um ægris cohabitatio impunis, quin salvum .de conjugium, morbum ab inficiendi culpa .ndicare videantur, tamen, qui, hac simili- .usve rationibus innixi, exanthemati nostro .ontagiosam vim negent, ii vix considerant, .ullum fere esse morbum, si maturuerit, .uin, faventibus rebus, ad alterum possit .ropagari. Contagium etenim, ut ab altero .groto ad alterum transferatur, hujus exi- .t facultatem ipsud suscipiendi tenendique, .uam *dispositionem*, *opportunitatem* sive *διά-θεσιν* pathologi vocant, quæ si in homine, .ntagio exposito, aut nulla sit, aut si con- .gii vis aliquo modo infirmetur & penitus .llatur, nullam sequi infectionem per se .tet. Ita declaramus, homines, etiamsi sese .ffectioni exposuerint, a morbis, qui vel

maxime contagiosi merito censeantur, v. c. scabie, typho, syphilide, semper immunes fieri; simili modo intelligimus, nonnullos ab exanthematicis febribus, quas nuturæ lege obstricti omnes semel pati solemus, per totam vitam plane intactos inviolatosque manere; pari ratione explicanda equidem puto exempla, quæ homines posse sine ullo sanitatis detrimento sese nostræ cachexiæ infectioni subjicere docent. Homines itaque, contagio impune expositos, aut nullam habuisse ad idem suscipiendum opportunitatem, aut consvetudinis vi & justo vitæ victusque moderamine virulentiam a sese avertisse, non est, quod non suspicer. Quæ autem opinio eo confirmatur, quod experientissimi viri, uti *Mangor* [1]), *Vougt* [2]), *Cederschjoeld* [3]),

---

[1]) Underretning om Radesygens Kjendetegn o. s. v. §. 20. p. 43-46.

[2]) Diss. inaug. sistens observat. in exanth. arctic. §. 7. p. 12-13.

[3]) Inledng. till närmare kännedom om de s. k. urartade veneriska Sjukdomarne &c. p. 38.

contagiosam morbi indolem expresse agnoscunt. — Ad alteram jam quæstionem properamus, an a parentibus ad liberos transeat morbus. Verum rationi satis consentaneum videtur, neque patrem, diuturna labe confectum, posse bonum semen elaborare, neque cachecticam matrem foetum omnino sanum in lucem edere. Recens itaque natus vel mox satis perspicua ipsius parentum morbi vestigia prodit, vel ejusdem seminia saltem, adulta demum ætate pullulantia, secum fert. Interdum vero evenit, ut, immunibus parentibus, ab avis, quin proavis ad nepotes transliat malum, vel ut mater alios infantes morbo jam vexatos, alios a foeditate prorsus liberos parere videatur; id quod e vivendi ratione ita mutata, ut latens sub cinere scintilla subinde & penitus exstingvatur, egregie intelligitur. — Verum historiam pervolventes invenimus, eandem fuisse omni memoria de lepra & elephantiasi sententiam. Veteres etenim pariter ac hodiernos medicos

contagiosam ejus naturam plane persvasam habere, sollicita cura luculenter probat, quam a *Mosis* inde temporibus in ægrotis a sanis segregandis posuerint, & quæ ex iis, quæ posteriori sectione exponentur, uberius patebit; iisdemque suspicionem esse hæreditariæ indolis, Arabum, Arabistarum reliquorumque medii & recentioris ævi auctorum effata satis commonstrant.

Ex omnibus vero, quæ de causis hactenus attulimus, summa quoque earundem similitudo elucescit. Videmus etenim, perspirationem cutis impeditam, pravum victum, neglectam cutis curam, nec non propagationem per contactum & generationis actum præcipuas esse causas, quæ nostrum morbum pariter ac veterem hodiernamque lepram vel elephantiasin progignere alereque valeant. Verum etiam inter symptomata intimam intercedere convenientiam, ex iis, quæ supra ea de re fusius peracta sunt, egregie apparet. Attamen morbi, qui, iisdem ori-

undi causis, eundem servant decursum eademque phænomena ostendunt, summo jure eidem generi subjiciuntur. Nostra igitur horrendæ luis cognitio, quæ, nomine *Radesyge* insignita, Scandinaviam tantopere exagitat, de cujusque natura nobis nuper non plus constitit, quam ad exanthematicas eam cachexias pertinere, jam adeo increvit, ut nulla amplius sit dubitatio, quin morbosa sit affectio, veterum & recentiorum lepræ & elephantiasi proxima. — Verum etiamsi exanthematis nostri summam cum aliarum terrarum leprosis morbis convenientiam evincere studuimus, tamen non ii sumus, qui idem cum aliis ægritudinibus, quibuscum a viris non paucis confunditur, sicuti scorbuto, syphilide, posse complicari negemus; quin lubenter concedimus, illud sæpe sæpius cum hisce adeo mixtum prodire, ut, nisi ad symptomatum decursum respiciatur, quænam signa, scorbutica, syphilitica, an vere leprosa,

prævaleant, quinamve morbus principalis censendus sit, non facile intelligatur.

Verum enim vero antequam huic sectioni finem imponamus, quonam nomine, *lepra*, an *elephantiasi*, aptius insigniatur morbus, breviter disquirere a re non alienum videtur. Morbum, qualem sese in peninsula nostra exhibeat, si maturuerit, ad squamas formandas tendere, supra multis est commonstratum; id non secus obtinere aliis in terræ plagis, simili malo afflictis, ex auctorum descriptionibus probare vel saltem probabile reddere conati sumus. Quum vero denominatio, quo clarius rem designet, eo sit aptior, eam, qua princeps maturi mali symptoma maxime patefiat, eligere oportet. Ob multifariam morbi cum animali elephante similitudinem, ob ejus diuturnitatem & gravitatem, ut *Galeni* [1]),

[1]) Methodi medendi lib. II. c. 2. Hippocratis & Galeni opera. Ed. Renat. Charte-

Aretæi [1]), *Aëtii* [2]) *&* *Macri* [3]) verbis utar, veteres nodosam formam *elephantiasin* nun-

---

rius. T. X. p. 29; ubi Galenus, varia de ratione, qua veteres medici morbis nomina imposuerint, agens, de nostræ pestilentiæ nominis origine ita dicit: "*ἐνίοτε δὲ ἀπὸ τῆς πρὸς τι τῶν ἐκτὸς ὁμοιότητος, ἐλέφας;* "his vero ver-verbis "*τι τῶν ἐκτὸς*" vix aliud, quam bellua ipsa elephas, intelligitur.

1) Aretæi Cappadocis de causis & signis morbor. diuturn. Lib. II. c. 13. Edit. Herm. Boerhaave. Lugduni Batav. MDCCXXXV. fol. p. 67-69, ubi ipsam morbi descriptionem prolixa satis longeque petita ejusdem cum elephante comparatio antecedit, hisce verbis incipiens: „*Ἐλέφαντι τῷ πάθεϊ καὶ τῷ θηρίῳ τῷ ἐλέφαντι ξυνὰ μόρια, καὶ ἰδέῃ, καὶ χροιῇ, καὶ μεγέθεϊ, καὶ βιοτῇ.*"

2) "Elephantiasis quidem a magnitudine & diuturnitate nomen accepit." V. Tetrabibl. IV. serm. 1. c. 120. v. medicæ artis principes post Hippoc. & Galen. ed. Henr. Stephani. MDLXVII. fol.

3) "Est lepræ species elephantiasisque vocatur,
Quæ cunctis morbis major sic esse videtur,
Ut major cunctis elephas animantibus exstat."

cuparunt, cui voci etiam recentiores eandem vim subjiciunt; quam vero, utpote angustam nimis, admitti non posse, nemini non facile patet. Verum hac culpa vox *lepra* caret, quæ, a λεπὶς formata, non solum primo statim intuitu docet, asperæ cutis per cortices squamasve secessum vel satis distinctum saltem eas formandi nisum esse utriusque evoluti morbi formæ præcipuum characterem, verum etiam ad Norvegiacam mali appellationem "*Radesyge*", sicuti nos eam derivavimus, egregie respondet. Binæ autem ejusdem formæ dici possunt, *squamosa* altera, quam solis squamis stipatam videmus, *nodosa* vel *tuberosa* altera, quam tubercula simul comitantur.

Æmil. Macer de herb. virt. V. Medici antiqui, qui latine scripsere. Venetiis MDXLVII. fol. p. 231.

Sectio secunda.

De via atque ratione lepræ e Scandinavia pellendæ novæque contagionis avertendæ.

Causarum cognitionem princeps esse morbi avertendi tollendique auxilium, ideoque, perspectis lepræ causis, præsidia, quæ ad eam exstirpandam in peninsula nostra adhiberi debeant, sine magno negotio posse inveniri, non est, quod negemus. Verum ut de remediorum efficacia certiores fieri eademque tanto majori cum boni eventus spe apud nos experiri possimus, ex ipsa historia viam atque rationem eruere, quâ aliæ ter-

ræ, morbo olim vexatæ, ejus propagationem inbibuerint eodemve prorsus liberatæ sint, vel quâ a tristi contagione intactæ inviolatæque remanserint, non inutile neque ineptum censemus. Perlustrata etenim variarum orbis plagarum historia, si nobis probare contigerit, morbum ubique iisdem bonis præceptis atque institutis evanuisse, vix perperam concludimus, terram quamlibet, ubi eadem cura eademque cautio adhibeatur, posse a diro malo liberari. Breviter itaque expositis, quæ ad lepram avertendam, retardandam penitusve fugandam aliæ terræ tentarint, vel quæ eodem consilio ipsa natura experta fuerit, videamus, quid de Scandinavica peninsula sperare possimus [1]).

[1]) Verum etiamsi progredimur, uti cum terra nobis res sit, in qua nulla hactenus luis serpentis coercendæ pericula facta sint, ne putetis, quæ ad eam penitius cognoscendam fortiterque inhibendam summum imperium jamjam jusserit, omnia ea ingratos nos ignorare.

Primum autem indagemus, quæ ad tristem pestem expellendam in *Ægypto* facta sint, non quia nobis omnino persvasum est, hanc terræ plagam, uti complures credunt, esse foedi morbi primam genetricem, eumque inde ad vicinas primum, dein ad coeteras terras evagatum; sed quia primam nostram hujus mali cognitionem genti debemus, quæ, pluribus sæculis in Ægypto transactis, lepra infecta emigravit. Ægypti incolas fuisse a summa inde memoria leprosis morbis graviter vexatos, omnium temporum historia abunde docet. In scriptura divina satis frequens eorum mentio occurrit;

"Est elephas morbus, qui propter flumina Nili
Gignitur *Ægypto in media*, neque præterea usquam."

Lucretius canit [1]); hanc aliamque formam, quam lepram salutemus, in Ægypto ende-

---

[1]) Titi Lucretii Cari de rerum natura Lib. VI. v. 1112. Edit. Gilberti Wakefield. Londini 1796-97. 4.

miam esse *Prosper Alpinus* queritur [1]); eundemque morbum hodierno etiam tempore esse ibidem multo familiarem recentiores peregrinatores testantur [2]). At de remediis prophylacticis Ægyptiis usitatis omnes tacent; quapropter quæ ad horrendam labem exstirpandem ista in terra tentata fuerint, non possumus certe scire. Suspicari tamen licet, jam in vetere Ægypto easdem fuisse salutiferas leges servatas, quas ad gravissimum malum compescendum genti suæ migranti *Moses* inculcaverit. Hunc etenim virum, Ægyptiaca medicina diligenter imbutum, illa præsidia vel in Ægypto, ubi a prima infantia educatus erat, didicisse, vel, si in desertis Arabicis ipse eadem excogitasset, admodum mature ea vicinis Ægyptiis innotuisse atque in usu fuisse, vix temere statuitur.

---

1) P. Alpini de medic. Ægyptior. Lib. I. c. 13 & 14. Paris. MDCXLV. 4. p. 25-26.

2) Mem. de chir. milit. & camp. de D. J. Larrey. Tom. II. Paris 1812. p. 68-96.

Illæ vero leges non minus viri popularium saluti optime prospicientis, quam penitiori horrendæ luis cognitione imbuti firmissima sane argumenta sistunt. Ægrotos a sanis separari extraque castra habitare solos jussit, salubriorem diætam sollicitamque munditiei curam commendavit legislator ille divinus; verum quum lepram, sicuti coetera omnia mala, ab irato numine ob perpetrata crimina hominibus mitti Israëlitæ putarent, ad Deum placandum sapiens idem Moses fumigationes piaculaque instituerat, quæ si *Jehova* propitius acciperet, ægroti a foedo morbo liberarentur. Bona vero hæc præcepta an inter Judæos scopum perfecerint, non audemus dicere; nam de successu nil legimus. Ea tamen, quamdiu Israëlitæ, omnibus vitæ commodis rebusque ad victum necessariis orbati, in desertis Arabicis vagarentur, non multum profuisse, admodum probabile est. Postea vero quum, Chananæa tandem occupata vagaque relicta vi-

ta, agros colere majorique frui quiete inceperunt, jure opinari licet, morbi frequentiam nonnihil decrevisse; quamvis non negandum est, in terræ plaga, morbis cutaneis gignendis fovendisque eximie favente, atque etiam inter populum, naturâ præ coeteris in immunditiem proclivem, non sine maxima cum difficultate longoque interjecto temporis spatio posse tantam foeditatem penitus exstingvi.

Ad sanitatem tuendam morbosque profligandos corporis in aqua lavationem apud *veteres Græcos*, vel Hippocrate priores, summo in honore fuisse maximamque habuisse fiduciam, non desunt, quæ testentur. Balneis etenim tepidis, utpote Herculi consecratis, fessas vires restitui Herculeumque robur recuperari posse athletæ putaverunt [1]; plurima etiam Asclepia aliaque Deorum me-

[1]) K. Sprengels Vers. ein. pragmat. Gesch. d. Arzneik. 1 Th. Halle 1800. p. 176.

dicorum templa fuere vel ad salutares fontes fluviosque sita, vel veris thermis prædita, quarum aquæ ejus ætatis homines tantam tribuere medicatricem vim, ut omnia alia remedia supervacanea judicarent [1]). Solicita autem hæc munditiei corporis servandæ cura præcipua sine dubio causa fuit, cur in Græcia lepra, nodosa imprimis, tam lento gradu irrepserit. Eam ne Hippocratis quidem tempore ibi fuisse populariter grassatam vel inter Græcos tam crudeliter sæviisse, atque inter alias ejus ætatis florentes nationes, supra monuimus; id quod vel inde paret, quod in operum thesauro, quæ sub celebris Coi nomine vulgo feruntur, nullam legimus curam aut prophylaxin huic malo speciatim commendatam. Inter remedia vero diætetica, quibus ad bonam valetudinem servandam summus hic vir, verus hygieines conditor, plurimum tribuit, balnea sane non

1) Lib. nup. cit. pp. 183, 195, 199.

infimum locum tenent. Sapienter accurateque indicat, quo tempore & quali ratione adhiberi debeant, quando frigida, quando tepida conducant, quibusnamque sint morbis opponenda [1]), cutaneorum vero vix ulla facta mentione. Postea vero, quum ob frequentius cum gentibus, Phoenicia præsertim & Ægyptia, eadem foeditate antiquitus graviter vexatis, commercium per Græciam lepra in dies latius emanasset, ejus cohibendæ remedia expresse commemorata inveniuntur. Etiam inter Græcos contagionis metu receptum fuisse morem ægros a sanis segregandi in locosque solitarios deportandi *Aretæus* testatur [2]).

1) De victu acutor. c. XXXI-II. Ed. v. d. Linden: Vol. II. p. 294-96; passimque in libris de diæta. Ead. edit. p. 179-263.

2) Τοιοῦσδε οὖν ἐόντας τίς οὐκ ἂν φύγοι, ἢ τίς οὐκ ἂν ἐκτραπείη, κἢν υἱὸς ἢ πατὴρ ἔῃ· κἢν κασίγνητος τύχῃ· δέος καὶ ἀμφὶ μεταδόσιος τοῦ κακοῦ. πολλοὶ γοῦν ἐπ' ἐρημίης καὶ ἐς ὄρεα τοὺς φιλτάτους ἐξέθεσαν. V. Aretæi Cappa-

Porro ex iis, quæ de longorum morborum medela idem vir ait, apprime videre licet, *summam cutis munditiem, balneis* præsertim tam mere aqueis, quam medicatis *servatam, cibosque digestu faciles beneque nutrientes* gravissima fuisse remedia, quæ adversus dicam labem popularibus suis commendaverit [1]). Per plura quidem post Aretæum sæcula Græciam lepra atque elephantiasi afflictam fuisse, non desunt, qui testentur; verum sicuti in singulo homine, quem affecerit, diuturna labes, ut radicitus tollatur, ita populare etiam malum, per longam annorum seriem non turbatum, ut penitus exstingvatur forterque avertatur, severa diuque præparata instituta exigit. Quam ob rem successus, quem sapientissimæ *Aretæi* leges exseruerint,

---

docis de caus. & sign. morb. diutur. Lib. II. c. 13. Ed. Herm. Boerhaave, Lugd. Batav. MDCCXXXV. fol. p. 71.

1) Aret. Capp. de curat. morbor. diuturnor. Lib. II. c. 13. Edit. nup. laud. p. 134-136.

apud *Galenum* frustra quærimus renuntiationem; bono autem fructu eas non caruisse, postea breviter perstringemus.

Etiamsi eadem fere hac ætate lepræ mentionem facere incipiunt Romanorum scriptores, tamen, si *Celso* [1]) *Plinioque* [2]) fides habenda, eam, præsertim vero formam, quam *nodosam* vocamus, in Italia non tam faciles celeresque progressus fecisse, atque in omnibus fere orientalibus maris mediterranei provinciis, jure suspicari licet. Obstaculis etenim, quæ ipsa illorum temporum ratio secum tulerit, attente consideratis, horrendæ luis per primas imperii Romani pe-

1) "Ignotus pæne in Italia, frequentissimus in quibusdam regionibus is morbus est, quem ἐλεφαντίασιν Græci vocant;" A. Corn. Celsi de medic. lib. III. cap. 5. Editio Bipont. CIƆIƆCCLXXXVI. p. 181.

2) "Diximus elephantiasin ante Pompeii Magni ætatem non accidisse in Italia." C. Plinii Sec. hist. natural. lib. XXVI. cap. 5. Edit. Bipont. CIƆIƆCCLXXXIV. p. 261.

riodos raritas aliquatenus saltem declarari potest. Veteres Romanos in duas classes, militum sc. & agricolarum, distributos fuisse satis notum est; illi vero bella semper feliciter gessere ideoque, quas ea inducere solent, molestias minus sensere, dum hi, agros tranquille colentes, a publica perturbatione fere nihil passi sunt. Quantam operam urbis munditiei dederint, exstructæ cloacæ, quantam corporis cultui, balneorum thermarumque luxus [1]) satis superque commonstrat. Porro quum Romani, sicuti omnes pæne coeteras artes, ita et medicam a Græcis Italiæ colonis mature accepissent, Græcos medicos æque fere mature Romam advenisse

[1]) Antiquorum populorum, Romani præsertim, balnea qui penitius cognoscere cupiat, egregiam eorum descriptionem tristemque, quam habuerint, sortem in opusculo: "Über die Bäder des Alterthums, insonderheit der alten Römer &c. von Dr. Engelbert Wichelhausen, Mannheim u. Heidelberg 1807. 8." inscripto reperiet.

morborumque curationem & prophylaxin adhibuisse, veri admodum simile videtur. Omnia autem hæcce vere effecisse, ut leprosi morbi inter Romanos tam lento gradu irrepserint, vel eo confirmatur, quod causæ, quas eorum introitui prohibendo ipsa quasi natura opposuisset, non prius erant semotæ, quam eadem fere sævitie, qua alias bene multas tunc temporis cognitas terras diu vexasset, Romanum etiam imperium dira labes exagitare coeperit. Namque post finitum bellum Punicum secundum adhucque magis post constitutos imperatores, populum Romanum intestinis bellis tantopere conquassatum civiumque & imperatorum libidinibus aliisque flagitiis adeo demum fractum videmus, ut, cui olim tot gentium potestas dominatusque fuisset, civitas, subinde ad exitum properans, tandem dissolveretur. Verum tantæ publicæ calamitati, per se longis morbis, cutaneis præsertim, gignendis & disseminandis faventi, adhuc accedit, quod Romani,

increbescente per eandem ætatem cum Oriente commercio, frequentiori validiorique horrendæ luis contagioni magis expositi erant, &, moribus ad summam denique mollitiem luxuriemque lapsis, incredibilis ferme balneorum thermarumque abusus ibique sanorum hominum cum infectis ægris incauta consvetudo ad lepram & elephantiasin, sicuti alios contagiosos morbos ulterius spargendos sine dubio multum contulerunt.

Quanta crudelitate in omnes pæne Europæ gentes per mediam ætatem lepra sævierit, quæque causæ ad generandam eam atque alendam præsertim conduxisse videntur, supra audivimus [1]); qua vero via & ratione postea sensim evanuerit eadem, jam sumus breviter expositurі. — Balneorum usus, quem per X-XI-XII sæculum neglectum fuisse *Moehsen* queritur [2]), sacris bellis multo

---

[1]) p. 87 & seqv.

[2]) Wichelhausen über die Bäder d. Alterth.

frequentior evasit. Lepra etenim in dies latius latiusque serpens effecit, ut illorum necessitas melius intelligeretur, sicuti Orientem imitandi studium ad aptiorem splendidioremque eadem exstruendi instituendique modum contulit [1]). Tantoque demum numero increvere, ut cuivis fere monasterio suum esset, ubi pauperes gratis possent corpus lavare & scarificare [2]). Verum sicuti quævis pæne res, qua diu abutimur, ruinam demum ac exitum minatur, ita incauta etiam publica balnea adhibendi ratio, qua inficientes morbi adhuc magis gliscerent, tandem causa fuit, quare honorem auctoritatemque subinde amitterent; quin, quum post adauctam sæculi XV finem versus syphilidem manifestissima sese præbuissent foedæ hujus luis publicis balneis propagatæ exempla, medicis severe

insonderh. der Römer. Mannh. und Heidlb. 1807. p. 100-101.

[1]) E. l. p. 102-104.

[2]) Sprengels Gesch. d. Arzneik. 2 Th. p. 490.

svadentibus, in pluribus terris penitus relicta atque abolita essent [1]). Tunc vero balnea publica minus necessaria fuerunt, quia, uti mox videbimus, lepra, cujus cohibendæ pellendæque gratia recepta fuere, ea ætate multo rarior occucurrit. — Contagiosa morbi natura bene intellecta, propria domicilia, leprosis hominibus excipiendis dicata, multis in terris jam mature fuerunt eum in finem instituta, ut non solum ægroti, auspiciis præsertim equestris ordinis a *Sancto Lazaro* denominati, tutum refugium necessariamque curam & opem accipere, verum & sani a foeda contagione liberari possent. Horum nosocomiorum, quæ, plerumque extra urbes sita, ob lacuum fluviorumque vicinitatem [2]) ægrotis facilem præbuere corporis lavandi copi-

---

[1]) Wichelhausen über die Bäder des Alterthums &c. p. 105, 111.

[2]) Ph. G. Hensler vom abendl. Auss. u. s. v. p. 221.

am, si *Raymondo* [1]) atque *Mathæo Paris* [2]) confidamur, jam medio sæculo XIII in sola Gallia duo millia, universo autem in Christianorum coetu novendecim millia numerabantur; & quanquam vix omnia fuerint leprosis hominibus dicata vel in singulum quodque vix soli leprosi admissi, immensa tamen eorum frequentia strenuam, quam in inficientibus morbis avertendis pellendisque id ævum posuerit, diligentiam satis luculenter probat. — Multum etiam contagium eo inhibitum est, quod, si quis esset lepra inquinatus, & jurejurando adstrictus [3]) & supersti-

---

1) Histoire de l'éléphantiasis &c. Laus. 1767. p. 106.

2) "Habent insuper templarii in Christianitate novem millia maneriorum, hospitalarii vero novendecim." V. Mathæi Paris, monachi Albanens. Angli, histor. maj. Edit. Will. Watts. Lond. 1641. fol. p. 615.

3) Exam. leprosor. auct. innominati. V. excerpta Hensl. operi pl. laud. annexa. p. 64.

tiosa illa opinione, leprosum hominem præ coeteris Deo placere & lepram esse salutis viam [1]), captus morbum non celavit; verum ipse afflictam suam conditionem confessus, sanorum societate relicta, in "leproseria" sese contulit. — Finitis sacris bellis, Europa, per plura sæcula tantopere turbata, quietiorem accipere faciem pacisque bonis frui coepit. — E celeberrimis, quæ tunc temporis *Salerni*, ad *Montem Pessulanum*, quin *Lutetiæ Parisiorum Bononiæque* floruerunt, scholis plures prodiere medici, qui, verioribus ornati notionibus, morbum non solum rectius explanare, sed meliori etiam cum successu ei adhibere medelam valuerunt. Viguere ita eadem circiter ætate, qua lepra acerrime furuerit, *Guilielmus de Saliceto*, *Gordonius*, *Lanfrancus*, *Arnaldus Villanovanus*, *Guydo de Cauliaco* aliique bene multi,

---

1) K. Sprengels Gesch. der Arzneik. 2 Th. Halle 1800. p. 488.

omnesque suis scriptis abstrusum morbum illustrare conati sunt. — Conditis præterea, in Germania imprimis, academiis non paucis, solidum literarum, tamdiu langventiumt. studium, popularis humanitas eorumque, quæ unusquisque homo sibi aliisque debeat, melior increbuit institutio. — Omnibus vero hisce partim a natura, partim a summis rerum gubernatoribus feliciter institutis lepram sæculi XV finem versus in Europa insigniter decrevisse, historia satis superque docet; hoc autem loco prolixius exponere, quomodo tunc de ea querimonias mitigent Germanici, Gallici Italicique auctores, superfluum foret; nam hac de re *Hensler* & *Sprengel*, viri doctissimi, multi sunt atque copiosi [1]). Nobis igitur, horum ipsorum testimonio [2]) fre-

[1]) Ph. G. Hensler v. abendl. Auss. p. 226-232. K. Sprengels Gesch. d. Arzneik. 3ter Th. Halle 1801. p. 76 & seqv.

[2]) Loc. nup. cit.

tis, attulisse sufficiat, lepræ formam, quam horridiorem ea ætas censuerit, nodosam puto, prius evanuisse, quam squamosam, neque *Benivienii* & *Fracastorii* tempore medicis amplius cognitam fuisse videri. Etiamsi adhuc quidem diu lepram squamosam auctores commemorare perseverarunt, tamen, quum non tantopere conquesti fuerint, quantopere qui antecessissent, nosocomiaque insuper leprosorum paulatim redacta aliique destinata usui [1]), vix perperam statuimus, diræ labis violentiam subinde mitigatam summamque demum frequentiam adeo diminutam fuisse, ut, quæ olim plurimas Europæ terras gravissime vexaverit, pestis hodierno tempore, testantibus summæ auctoritatis viris [2]), in plurimis penitus evanuerit & ali-

---

[1]) Hensler p. 232-3, Sprengel p. 77-78. in operibus nup. laudatis.

[2]) Hensler & Sprengel in locis nuperrime pluries allatis. Nec non Heckers Kunst die Krkhtn. d. Menschh. zu heilen. Erfurt 1814.

quando sporadice oborta a medicis pæne ignoretur, easque adhuc regiones tenere observetur, quarum incolæ aëre minus salutari fruantur ad vitamque sustentandam molesta negotia exerceant in genereque vivendi ratione sanitati contraria utantur.

Verum hæc, quæ de lepra in Europa exstincta hactenus attulimus, de *Gallia* præsertim, *Germania* reliquisque terris meridionalibus valent. Jam ad eas borealis Europæ terras regionesque nos convertamus, quæ tristissimæ luis, olim tanto furore grassatæ, felicissima nunc liberatione & vacuitate gaudent. Et dignæ sane videntur, ut, quæ ad hanc pestilentiam pellendam expertæ fuerint, speciatim pertractemus. Nam quum inter harum orbis plagarum nostræque peninsulæ

II Th. p. 511 (§. 720); & Gesch. einer sehr hartnäck. Hautkrkht. v. Fr. Jahn, Hofmed. zu Meiningen, in Hufl. Journ. d. praktisch. Heilk. 14 Bd. (Neues Journ. 7 Bd.). Berlin 1802. 1 St. p. 23-43.

coeli aërisque rationem, incolarum victum, mores coeterasque fere omnes consvetudines priscis temporibus sine dubio major fuerit similitudo, vel, quum omnia fere hæcce, illis in felicioribus regionibus multum emendata, apud nos aut prorsus immutata aut parum modo mutata adhuc persistant, tanto confidentius sperare licet, iisdem remediis posse Scandinaviam ab eadem foeda lue liberari. Atque si inter remedia, hac in septentrionali Europa adhibita, & ea, quæ in meridionali optimo cum fructu tentata fuisse audivimus, summam nobis contigerit convenientiam probare, læta hæc nostra spes ad certitudinem adhuc propius accedit.

Sic ad *Daniam* devolvimur. — Aquæ salutaris vis & prisci Dani quantam fiduciam habuerint, magna sacrorum fontium, summa cum veneratione cultorum, frequentia satis docet. Vel levissimam quamque ægritudinem percipiens eos adiit, &, prouti rerum ratio tulerit, medicantem aquam vel intus

assumsit, vel externo corpori admovit [1]). Ita sine dubio vera sunt balnea exorta, quæ postea, quum horrida lepra latius serpserat, magis necessaria visa fuere, tantaque demum multitudine increverunt, ut quæque fere urbs unum saltem publicum balneum, quin totos vicos nonnullæ haberent, qui a talibus ædificiis balneariis nomen *Badstuestræde* vel *Badstuegade* acciperent adhucque gerant [2]). Postea vero, quum ineunte sæculo XVI venerea lues in Dania latius emanare coeperet & publicis balneis propagari crederetur, severe sunt probibita penitusque abrogata [3]); sed eodem fere tempore lepram ibi multum ra-

---

1) Gust. L. Badens histor. Unders. om Lægevidenskabens Forfatning i Oldt. og Middelal. hos de Nordiske, især Danske. Kbhvn. 1801. p. 66-68.

2) Gust. L. Baden in libro allato, pag. 69. Nec non: Ripæ cimbricæ s. urbis Ripensis, in Cimbria sitæ, descriptio. Auct. Petro Terpager. Flensb. 1736. 4to. p. 545-47.

3) Baden & Terpager in locis allatis.

ruisse, balneaque ideo publica minus necessaria fuisse, mox sumus demonstraturi. — Nosocomia, *Sancti Georgii domus* appellata, jam sæculo XIII ipsa in Dania commemorata invenimus [1]), quæ, testantibus *Pontoppidan* [2]) & *Stadfeldt* [3]), ubique extra urbes & interdum mari lacuive vicina jacebant; &,

---

[1]) Origines Hafnienses ell. Kbhvn. fremstillet i sin oprindel. Tilstd. ved E. Pontoppidan. Kbhvn. 1760. 4. p. 165. — Chorographisk og oeconomisk Beskr. over Randers &c. af Snæbjörn Asgeyrsen Stadfeldt. Kbhvn. 1804. p. 266. — Langebeckii Script. Rer. Danic. Tom. IV. Hafn. 1776. pp. 346 & 389. Quibus in locis de leprosis nosocomiis Hafniensibus, Randersiensi & Nestvediensi mentio est.

[2]) Lib. allat. p. 164, ubi e Scti Georgii domibus, quarum olim Hafniæ plures fuerunt, unam fuisse extra urbem inter septentrionalem occidentalemque portam sitam & lacui, qui hodienum "Sanct Jörgens Söe" salutatur, nomen dedisse perhibet.

[3]) L. c. p. 266.

uti e *Christophori Bavari*[1]) *Paulique Heliæ*[2]) verbis patet, omnes erant leprosi ea adire coacti. — Quamvis a fundata ad reformatam usque universitatem Hafniensem (1478-1536) duo solum in ea commemorentur medicinæ professores, *Alex.* sc. *Kinhorn*

---

[1]) Christoph. af Bayerns Stadsret for Kjöbstæderne i Danmark og Norge. 59de Cap. V. Gl. kgl. Forordn. og Privil., udg. f. Kgrgt. Norge. Kbhvn. 1751. p. 253. Cfr. Pontopp. Origg. Haff. p. 108.

[2]) "Fordi wore hospital saa skikkede vdi gammil tidt, at ther ingen lagdis vdi, vdhen han hafde hospitals siwge, thet er den spidalske sooth. — — Spidalske mennisker haffue theris hospital her vdhen for byen aff gammil skicke, at saadanne mennisker skulde icke være i by effter then gammil low mit thenom, som ere karske". V. P. F. Suhms Saml. til den Danske Historie. 1ste Binds 2det Hefte, Kbhvn. 1780. 4. p. 129-131, ubi nonnulla inveniuntur eorum, quæ e Pauli Heliæ libro "Huore krancke, mislige, saare &c. mennisker skulle tracteris &c. Kbhvn. 1528. 4." inscripto Peter Syv excerpsit.

& *Christiernus Thorkilli Morsianus*, ideoque e medicis prælectionibus nondum possent salubres observari fructus, tamen ex ejus ævi historia patere doctissimus *Baden* testatur [1]), monachos satis mature miserorum curam habuisse, herbarum &, qua polleant, medicæ utilitatis sibi notitiam comparasse, atque Hippocratem, Galenum aliosque artis medicæ scriptores interpretationibus sibi familiares reddidisse [2]). Medicina itaque, etiamsi ea quidem ætate in Dania nondum scientiæ nomine insigniri potuit, melius tamen excoli coepit, & foeminis, quibus, teste eodem

1) Libro sæpius cit. p. 47-48.

2) Ita jam sæculo XIII Henricus Harpestreng, quem canicum Roeskildensem fuisse, perhibent, medicam commentationem scripsit, cujus in particulâ priori leges nonnullæ diæteticæ inveniuntur, posterior vero major, perpaucis exceptis, interpretatio esse videtur Æmilii Macri poëmatis de herbarum virtutibus. V. Nye Danske Magaz. 1 Bd. Kbhvn. 1794. pp. 57 & 109.

Baden[1]) usque ad acceptam fidem Christianam unicis artem exercendi potestas fuit, ob penitius studium monachi in medela afferenda multo feliciores fuisse videntur. — Pisces, litoribus Danicis relictis, alias legisse sedes, *Th. Bartholinus* queritur[2]); id quod sine dubio non minus, quam crebræ urbium foederatarum in Daniæ oras maritimas incursiones, præcipue effecit, ut, quæ, teste eodem viro, de halecibus suis quondam universæ fere Europæ prospicere potuisset, terra alia quæstus parandi negotia subinde experiri cogeretur. Ita forsitan ab eo inde tempore, quo piscatura, sive ob piscium raritatem, sive ob mare hostium navibus infestatum, Danis minus prospere succederet, agrorum cultura, antea multum neglecta, in Dania sensim attolli severeque evalescere coe-

---

[1]) Lib. cit. p. 48.

[2]) De medic. Danor. domest. p. 285. Diss. VI. de victu Danor. domest.

pit. — Omnia vero hæcce non potuere, quin lepram non inhiberent solum, verum etiam prorsus fere abolerent. Atque ex *articulis Ripensibus* videre licet[1]), mox post sacra reformata morbi frequentiam in Dania adeo diminutam fuisse, ut omnes Scti Georgii domus aliaque minora nosocomia leprosis hominibus excipiendis haud amplius necessaria viderentur eorumque reditus ptochotrophiis postea tribuerentur. Neque præterea *Bartsker* in suo medico libro[2]), neque *Th. Bartholinus* in tota illa dissertatione, ubi de morborum Daniæ popularium remediis inqui-

---

[1]) Christian d. 3dies Reces eller saa kaldte 26 Religionsartikler, udg. i Ribe 1542. Art. 18-19. V. Hofmanns Saml. af Stiftls., Fund. og Gavebreve udi Danmark og Norge. II Tom. Kbhvn. 1756. 4. p. 100.

[2]) En liden Bog om allehaande Siugdom, som Mennisker mangfoldeligen kand vederfaris &c. af Hansz Christenszen Bartsker. Schleszvig MDXCVI. 4.

linis agit[1]), ullam facit lepræ, aut squamosæ, aut nodosæ, mentionem. Atque nostris temporibus iis solum in Daniæ regionibus lepra grassatur, quæ aëre minus salubri fruuntur vivendique genere sanitati nocivo utuntur. En causam, cur *Ditmarsienses*[2]), *Morsianos Thyensesque*[3]) adhuc vexet.

Neque *insulani Færoeenses*, quos *Debesii* tempore fuisse leproso morbo graviter afflictos supra[4]) monuimus, popularem calamita-

---

[1]) Medic. Danor. domest. diss. IV. p. 97-177.

[2]) V. celeberrimi Brandisii sæpius citatem commentationem "Om den Ditmarsiske Syge". In Bibl. f. Læger. 4 Bd. Kbhvn. 1813. p. 1-26.

[3]) Hac de re tam experientiss. Randrup in dissertatione supra laudata, quam annuæ medicorum, in insula Mors peninsulaque Thye degentium, ad Reg. Sanit. Coll. Hafn. missæ renuntationes, quarum utendarum benigna mihi copia fuit, nec non effata virorum, istarum regionum peritorum, quibuscum ea super materie mihi sermo fuit, consentiunt.

[4]) P. 72 & 94-96.

tem lenti adspexerunt. Namque jam sæculo XVI, forsan antea, obtinuere, ut prope urbem *Thorshavn* pauperibus leprosis nosocomium exstrueretur, quod, principio satis amplum, ob latius dein serpentem morbum postea dilatatum fuit[1]). Piscationem per ultimos 50 annos non tam felicem fuisse, quam antea, jam *Debes*[2]) testatur & *Landt*[3]), qui 127 annis post scripsit, confirmat; quare illius etiam viri tempore insularum Færoeensium incolæ alia minus molesta negotia exercere, v. c. rei pecuariæ, præsertim ovariæ, operam navare rudemque lanam in varia corporis tegumenta, tibialia imprimis, artificia manu elaborare ad exterosque devehere inceperunt. Verum mutata hæc vivendi ratio providaque

---

[1]) Færoæ & Færoa reserata &c. af Luc. Jac. Debes. Kbhvn. 1673. p. 283.-284. Cfr. Forsög til en Beskr. over Færöerne af J. Landt. Kbhvn. 1800. p. 455-6.

[2]) L. c. p. 279.

[3]) L. c. p. 385.

leprosis hominibus in seposito loco medendi cura morbi exstinctionem effecisse videntur. *Landtio* etenim per septennium (1791-1798), quo in hisce insulis sanctissimo sacerdotio præfuerat, duo solummodo ægroti occurrerunt, qui lepra afflicti judicarentur[1]). Quam ob morbi raritatem quum per plures annos nosocomium ægrotis vacasset, in alium usum commutatum fuit atque institutum[2]).

Verum insulæ Færoeenses non solæ sunt terræ nostræ boreales partes, quas eadem hæc methodus, cujus utilitatem tot gentium nationumque historia confirmat, a foeda labe intactas atque inviolatas servat; nonnullæ etenim tam magni imperii Russici, quam ipsius etiam nostræ peninsulæ provinciæ ab eadem sunt pæne immunes. Cujus rei causam atque rationem exponere neque inutile neque ineptum munus videtur, utpote

---

1) L. c. p. 455.

2) E. l.

quo perfecto remediorumque hic adhibitorum cum illis, quæ a coeteris terris tanto cum successu in usum vocata fuisse audivimus, demonstrata similitudine, certior adhuc & verior nobis spes affulgebit, lætiora demum ventura esse tempora, quibus tristissima lue Scandinavia haud amplius premabatur. — Variæ, quas sedulo percurri, de *boreali Russia* vicinaque *Fennonia*, eadem sub latitudine sitis eademque utentibus coeli temperie, qua Norvegia & Svecia, peregrinatorum descriptiones leprosum morbum aut pleno silentio prætereunt, aut alicubi sporadice obortum modo leviter tangunt; verum nonne religiosus mos singulo saltem per septimanam die tepidum balneum intrandi summamque coeterum vestium adhibendi munditiem [1]), nec non florentissima, in ducatu

---

[1]) P. v. Havens Efterretninger om det Russiske Rige &c. Kbhvn. 1747. 8. p. 509-510. Conf. J. Meermans Reisen durch den Nor-

præsertim[1]), agrorum cultura, atque in illa nulla saltem cerealium penuria efficiunt, ut harum regionum incolæ foeditate vacent? — Annuas medicorum Norvegiacorum ad summum imperium missas renuntiationes, quarum utendarum benignissima mihi copia fuit, pervolventi mihi nulla ab experientissimis medicis, quibus provinciæ *Toten* & *Hedemarken* concreditæ sunt, lepræ occurrit mentio. Unde concludere licet, eam, si ibidem exsistat, esse admodum raram; id quod felicissimæ frugum fructuumque ubertati & rusticorum pæne omnium opulentiæ haud immerito adscribendum videtur. — Ad *Scaniam* demum nostram, quam lepra olim graviter vexatam fuisse vetusta monumenta do-

---

den u. Nordosten v. Europa in M. C. Sprengels Bibl. d. Reisebeschreib., fortges. v. T. C. Ehrmann. 42 Bd. Weimar 1810. p. 165; & Neueste Länder- u. Völkerkunde. 4 B. Weimar 1807. p. 433.

[1]) Neueste Länder- u. Völkerk. 4 Bd. p. 561.

cent[1]), si animum convertamus, idem comprobatum videmus. Sed piscationem ibi tunc non minus frequentem fuisse, quam in vicina *Sjælundia* cæteraque *Dania*, & agrorum culturam ob densas sylvas neglectam summo jure suspicamur. Pisces eodem tempore Scaniæ Daniæque litora reliquisse eam,

[1]) In necrologio Lundensi Goduuini mentio est, qui anno MCXXIV leprosus obiit (Script. Rer. Danic. med. ævi ed. Jac. Langebek. T. III. Hafn. 1774. p. 459); Liber Daticus Lundensis Erlandum commemorat, ecclesiæ Lundensis archielectum, qui moribundus anno MCCLXXVI leprosorum nosodochio testamento consuluit (Scr. R. D. III, p. 541), nec non Margaretham, Stranges filiam, quæ infirmis leprosis "in domo Scti Georgii prope Lundis degentibus" anno MCCCL summam legavit anniversariam (Scr. R. D. III. p. 499). Doctiss. itaque Bring, qui antiquitates Scanenses singulari studio dignatus est, leprosorum in veteribus monumentis non raram recurrere mentionem vere dicit. (Monum. Scanens. Auct. Svenone Bring. Lond. Goth. 4. Vol. II. p. 248. v. notul. subnex.).

quae ob causam incolas ad aliam vitæ sustentandæ rationem coactos fuisse, haud temere censemus; nosocomia, leprosis hominibus dicata, mature exstructa institutaque fuisse, ex antiquis testamentis patet; & monachos ægrorum, tam in nosocomiis, quam extra ea degentium, curam habuisse satis probabile est. Atque hodierno tempore Scaniam esse Sveciæ horreum merito judicandam, omnium ejus provinciarum villis & prædiis ditissimam neque incolarum opibus facile ulli cedere, aquas eidem esse saluberrimas, æstivo præsertim tempore frequentatas, nec non urbes publicis balneis gaudere, omnes scimus. Hisce vero ab ipsa natura summisque rerum gubernatoribus bene prospereque institutis, non miramur, hanc peninsulæ nostræ partem esse dudum a foedo morbo penitus liberatam. Quapropter in actis sosietatis medicorum Svecanæ nullum invenies lepræ relatum a medico Scanensi exhibitum. Atque ipse, prægressa æstate Sca-

niam visitans, a medicis audivi, lepram esse ibi pæne incognitam, &, qui eadem vexati ipsis forte occurrissent, eos pauperes fuisse, aliis in Sveciæ regionibus, morbo gignendo alendoque faventibus, vel educatos vel saltem per multos annos commoratos. Fæminam, exanthemate lepræ squamosæ simili afflictam, quam in Nosocomio Lundensi mihi contigit videre, utut raram avem intuebantur; verum nec *Soennerberg*, experientissimus "instituti clinici Lundensis director", cujus erat curæ mandata, neque alius ullus eam vere leprosam declarare audebat.

Vix opus est, ut in historica hac disquisitione diutius acquiescamus; nam ex iis, quæ hactenus sunt disceptata, satis elucet, lepram iisdem remediis vel retardatam, vel cohibitam, vel prorsus fugatam fuisse. Videmus in terris, quas foeda labes olim graviter vexaverit, vel in quibus lentos progressus fecerit, balneis frequenter institutis sollicitius fuisse cutis munditiei provisum; refu-

gia liberali manu eum in finem exstructa, ut, peritis viris ministrantibus, leprosi homines possent necessariam curam & opem habere; restauratis literis spissam nebulam subinde dispulsam fuisse humanitatemque in dies latius sparsam, pluresque medicos prodiisse, qui, melius instituti, lepram, sicuti alios morbos, non solum verius illustrare, sed etiam tutius sanare scirent, salubrem demum & aliquando mutatam vivendi rationem. Quæ vero omnia in peninsula nostra longe aliter. Magna etenim est medicorum penuria, exstructa quidem sunt aliquot in locis leprosorum nosocomia; verum neque omnibus excipiendis ægrotis sufficiunt, neque satis apte sunt instituta. Accedunt insuper summus egenæ plebis squalor sordesque, nec non prava & saluti neutiquam consentanea victus ratio. Quibus vitiis erroribusque si fortiter seduloque obsistamus, e Norvegia Sveciaque etiam lepram aliquando expulsum iri, merito sperare nobis videmur.

Ubicunque malo cuidam occurrendum est, cum præsens levare, tum sublati reditum prævertere interesse debet. Si itaque lepra Scandinavica cohibenda est prorsusque exstingvenda, tam iis, qui eam jam patiuntur, quam iis, qui integra adhuc sanitate gaudere videntur, prospiciendum est. Quæ vero utraque cura, quum iisdem remediis perficiatur, specialem pertractationem non requirit; verum quum ægrorum semper proxima esse ratio debeat, quid circa eos agamus, primum videamus.

In Norvegia Sveciaque magnam esse medicorum paucitatem, nemo est, qui neget. Illam vero iis præsertim carere, recensus, priori anno a summo imperio editus [1]), satis docet; centum etenim viros qui ibi medicinæ faciendæ licentia gau-

[1]) Fortegnelfe over de autoriserede Læger i Norge, samt de i Embede ansatte uexaminerede Bataillonschirurger. Christ. 1816. 8.

deant, in terra, quæ, incolarum nongentis circiter millibus frequentata, milliarium quadratorum quinque pæne millia septingenta emetitur, non posse omnibus ægrotis diligenter accurateque consulere, quid? quod, in provinciis latioris ambitus singulo cuique ne innotescere quidem, per se patet. Plures igitur beneque eruditi medici instituantur, & tot, ut provincias commode administrare possint; tanta vero eorum merces esse debet, ut, unde vivant, non desiderent; nam, nisi larga mercede publica allicitus, provincias egenas nullaque hominum frequentia gaudentes, ubi privata praxis flocci fere æstimanda est, nullus bonus medicus adibit. Multum proficiet medicus, si in provincia explorationes identidem instituat. Quem ita foeda labe inquinatum detegerit, eum humano affabilique sermone, qui apud rudes homines plurimum valet, ad medicamina sumenda justamque servandam diætam cohortari, præscriptamque curam ad plenam usque

sanationem perseveret, severe monere debet. Qui vero plebem, ruralem præsertim incultam, cognoscit, arduum esse medici provincialis munus sane concedit. Satis inveterata etenim eam tenet adversus medicamina opinio, quæ efficit, ut ab ægerrime sumtis maturius justo desistat. Quo felicius itaque res possit medico succedere, contumaces medelamque recusantes ad obsequium cogendi potestate donatus in provincia quasi disciplinæ publicæ magistri munus exsequatur. Verum enim vero domestica hæc cura modo, si lepra, levis adhuc, superiores nondum sit gradus assecuta, aliquid conferre videtur; nam ubi adoleverit eadem, diuturniorem medicaminum usum sollicitioremque omnium nocentium evitationem exigit, quam quæ ab hominibus indigis pravaque opinione captis possint juste assidueque continuari. Quum præterea morbus contagiosus sit, &, prouti ipse aggravescat, ita contagiosam vim increscere, veri admodum simile videatur,

ægrotus, præsertim ubi inveteraverit malum, alios multos, quorum quotidiana consvetudine utatur, inquinet, necesse est. Ad hæc vero pericula avertenda nosocomia egregie conducunt; quibus nimirum efficitur, ut ægroti, ab hominum frequentia seclusi, non solum non morbum latius propagent, verum etiam, virorum peritorum auspiciis, necessariam possint curam medelamque accipere. Nosocomia vero, si debitam utilitatem afferant, plura exstrui debent, tot adeoque ampla, ut omnes leprosi in ea admitti possint, & tam bene instituta, ut ab ipsis ægrotis non ut pestis domus carceresque judicentur, verum ut benefica refugia, unde, nefando malo devicto, sani iterum suis tradantur. Imprimis vero urbes, ubi studiosa medicinæ juventus sese ad munera obeunda præparat, uti *Christiania*, *Upsalia*, *Holmia*, talibus nosocomiis instructæ esse debent; ut nimirum juvenes medici, comparata jam, antequam ipsi artem exercere inceperint, sub optimis

magistris morbi notitia, tanto feliciores possint ei medelam adhibere. Ob innatum medicaminum fastidium plebs ea sumere desinit, quamprimum extus nil conspicere possit seseve paullo levatam putet; verum in lepra nostra Scandinavica medicaminum usus longe post continuandus est, quam externa symptomata evanuerint; nam hic morbus, sicuti diu in toto organismo delitescit, antequam externum corpus defoedaverit, ita etiam hoc multo prius relinquere videtur, quam omnia sunt ejus seminia penitus extincta. In nosocomiis vero medicus non solum melius potest medendi methodum singulo ægroto aptare, verum etiam prospicere, ut remedia rite ministrentur tamque diu continuentur, quamdiu ipse necesse judicaverit. Ipsique demum arti e nosocomiis magna hæc redundat utilitas, quod medicus, plures eodem malo, sed non semper eadem varietate, affectos quotidie intuens, diversarum morbi varietatum magis perspicuam no-

tionem in animo imprimere, constantiaque signa facilius detegere potest.

Verum enim vero acutos atque expertos medicos instituisse commodaque nosocomia exstruxisse ad lepram e Norvegia & Svecia fugandam vix satis est; nam quid impedit, quo minus ægroti, recuperata demum sanitate, domum reversi svetam iterum vivendi rationem aggrediantur, denuoque semetipsos & alios, quibuscum quotidie versentur, foeditate inquinent? Recrudescente nefanda labe, ægroti rursus in nosocomia deferuntur, quæ, quum morbi causæ nondum cessaverint, nunquam desinent esse leprosis impleta, verum ob paullatim adauctam morbi frequentiam tandem omnibus excipiendis haud amplius sufficient. Quod si demum evenerit, medicus multos extra nosocomia visitare cogitur; quum vero tales homines ob innatam aversionem medicaminibus minus juste utantur & ob inopiam non possint ad præscriptam diætam vivere, om-

nis fere medici labor ægrotosque domi administrandi diligentia sæpissime fructu carebit. Si itaque ad lepram pellendam medici & nosocomia quid proficiant, causas ejus plane tolli vel mitiores saltem reddi, res maximi est momenti. Quum vero ab antiquis moribus consvetudinibusque & laboriosis quotidiani victus quærendi negotiis morbus proficiscatur, apud plebem rudem, quæ, morum a patribus acceptorum tenacissima, novis ægerrime adsvescit, ne dicam, eas experiri constanter recusat, omnia ista mutare, difficillimus sane maximeque arduus labor erit. Postulet forsitan a me quispiam, ut viam atque rationem, qua omnes illi errores, qui vel in modo, quo quæstus agantur, vel in alimentis, vel in cutis munditie committantur, ita sint corrigendi, ut sanitati minus noceant, uberius explicem; ita vero per partes ire longe extra opusculi fines jacet. Quapropter pauca, quæ hac de re dicenda habeam, hisce fere continentur. Ad molesta

plebis negotia pravamque victus rationem ita mutanda, ut minus nociva reddantur, a *Regia Societate pro Norvegiæ Salute* multa bene instituenda sperare debemus; atque a doctissimo nostrate, celeberrima tam apud nos, quam apud exteros fama florenti, qui omnes fere Norvegiæ portus & piscatorum cubilia visitavit & de remediis, quibus piscatoria res emendari possit, multum est meditatus, de aptiori salutique minus nocivo piscium captandorum modo egregia consilia exspectare possumus, si, quæ e ditissima experientia vir modestissimus didicit, luci committeret. Ad morbum vero tollendum ipsa etiam natura sponte nonnihil conferre videtur; nam, sylvis subinde decrescentibus, agrorum culturam demum florescere multosque a molesta piscatione aliisque, qualia nunc perficiantur, sanitati perniciosis negotiis revocare, nec non vegetabilium ciborum usum frequentiorem reddere, admodum probabile est. Ad sanitatem demum tuendam

chronicosque præsertim cutaneos morbos profligandos quam necessaria sit munditiei cura, nostra sane expositione haud eget; nam hæc res a tot viris jam adeo bene disquisita est, ut, quid addatur, non facile sit perspicere. Id tantum monitum velimus, nobis omnino persvasum esse, crebram vestimentorum corporisque ipsius lavationem omnibus aliis sanandæ & avertendæ lepræ remediis palmam præripere. Valde itaque optandum est, ut non solum in unoquoque nosocomio balnea exstruantur; verum etiam ut egregius ille mos, quo majores nostri, veteres septentrionis incolæ, usi fuere[1]) & quem vel hodier-

[1]) Norvegiæ fluvios, qui vel hodierno tempore Laugen & Loven salutantur, Sveciæque lacum, quem olim Laugur s. Loger vocarunt (hodie Mälarn, qui Holmiam alluit), inde nomina sortita fuisse, quod in iis præsertim Scandinaviæ veteres incolæ sese lavarent, probabile videtur; sicuti credibile est, Saturni diem apud nos inde Löverdag, Lögerdag appellatum fuisse, quod is esset,

no tempore *Russi* [1]) *Turcæque* [2]) religiosissime colunt, singulo per hebdomadam die balneum intrandi apud nos iterum recipiatur. Norvegiæ sane dedecori est, ne unicum quidem ibi esse institutum publicum balne-

---

quo talem lotionem instituere consveverint. Testante etenim doctissimo Ihre, in antiqua lingva Svethica log lacum indeque formatum verbum löga profluenti unda vel mari sese proluere significavit. (Gloss. Sviogoth. Auct. Jo. Ihre. Upsal. MDCCLXIX. voc. lag.).

1) P. v. Havens Efterretninger om det Russiske Rige &c. Kbhvn. 1747. 8. p. 509-510. Conf. J. Meermans Reisen durch den Norden u. Nordosten v. Europa in M. C. Sprengels Bibl. der Reisebeschreib., fortgs. v. T. C. Ehrmann. 42 Bd. Weimar 1810. p. 165.

2) G. A. Oliviers Reise durch das Türkische Reich, Egypten u. Persien von 1792-1798 in Sprengels Bibl. d. Reisebeschreib. 6 Bd. Weimar. p. 147-148; & W. Wittmans Reisen nach d. Turkei, Klein Asien, Syrien u. Ægypten in den Jahr. 1799, 1800, 1801 v. Sprengels Bibl. d. Reisebesch. 16 Bd. Weimar 1805. p. 38-39.

um, tanto autem majori, quod tam extensis oris maritimis gaudet, neque ulli terræ, ubi thermarum & aliorum balneorum frequentissimus est numerus, fluviorum, rivorum, lacuumque dulcium nec non mineralium fontium abundantia facile cedit.

Restat vero adhuc unum auxilium respicere, quod in usum vocatum non potest, quin ad lepram nostram borealem fugandam multum conducat, sicuti aliis etiam bene multis rationibus benigno effectu non carebit. Plebem Norvegiacam Svecicamque esse valde ineruditam & officiorum, quæ e cognitione ducantur, fere prorsus ignaram, tam sacerdotes, juventutem catechizantes vel ad christianam religionem publice jurandam præparantes, quam omnes, quibus cum illa, præsertim rurali, res est, conqueruntur; id quod, consideratis iis, quæ ad edocendam eam excolendamque agantur, nemo miratur. Urbibus etenim exceptis, paucissimæ inveniuntur populares scholæ, ubi vir minus

opulentus pueros rebus maxime necessarios imbuendos curare possit. Magnus vero est in utraque terra magistrorum, quos ambulantes dicunt, numerus, qui ab una ad alteram dioecesin migrant, solaque esca contenti egenis pueris tradunt, quæ ipsi parce sciant; tales vero magistros, quum rarissime sint parentibus, quorum liberos instituant, prudentiores pravamque vel potius forsitan nullam methodum sequantur, haud multum esse profecturos, per se patet. Maxime itaque interest, ut viri, qui ad plebeiam juventutem informandam sese accingant, de iis rebus, quas aliis tradituri sint, edoceantur; instituta vero, ubi hoc fieri potest, Norvegia plane atque omnino desiderat. Valde ideoque optanda lex esset, quæ *seminariorum*, qualium *Toensbergiæ* olim unum floruit, restaurationem juberet, ubi futuri plebis præceptores sese melius præparare & unde post probatam habilitatem ad gravissimum munus conficiendum abire possint. Sed ape-

riantur quoque populares scholæ, in quibus egeni pueri, hisce magistris utentes, de iis gratuito erudiri possint, quæ ad beate recteque vivendum scitu maxime necessaria sint. Discipulorum animos bonus itaque magister imbuat, inter officia, quæ sibi aliisque debeant, id, quod sanitatem tuendam jubeat, non infimum locum mereri; eos edoceat, frigoris aversionem, meliorem victum cutisque munditiem præcipua esse lepræ prohibendæ pellendæque remedia; pravam tollat opinionem, morbum, sine culpa susceptum, ignominia stipatum esse, atque neglecti mali pericula demonstrans severe moneat, ut, cui contagionis suspicio exorsa fuerit, is neque eam celare, neque curationem differre debeat, verum, quo celerius tutiusque in salutem redire possit, sese statim experto medico committere omniaque ingenue aperire, & sancte demum medicamina assumere ad præscriptamque diætam vivere. Ad has vero leges sollicite servandas sacrorum antistites,

provinciarum præfecti militumque duces alii-que omnes, quibus ad plebem aditus pateat vel frequens cum ea sit consvetudo, tam ipso exemplo, quam benigna adhortatione multum conducere possunt; quæ ubicunque nil polleant, minari ipsamque demum vim invitis adhibere iis permissum esse debet.

Exposui ita, ut potui, viam atque rationem, qua sola adhibita Norvegiam Sveciamque de faustis aliquando temporibus læta-turas esse arbitror, quibus lepra non frequentior in iis occurrat, quam aliis in terræ plagis, quæ, olim gravissime vexatæ, e sapientissimis & fortissimis ejus cohibendæ fugandæque præsidiis saluberrimos fructus diu perceperunt. Quibus vero auxiliis sit vivendi genus mutandum, quot & quibus in provinciis instaurandi medici, quot & ubi-nam nosocomia exstruenda, quomodo hæc balneaque publica componenda, quo scholastica res emendanda, quales demum leges politiæ medicæ dandæ, omnia hæcce spe-

ciatim pertractare neutiquam meum fuit. E terrarum etenim historia quum viam tandem & rationem demonstrare mihi contigisset, cujus ope Scandinavia possit dira labe liberari stabilemque ab ea vacuitatem sperare, propositum me susceptumque munus confecisse putavi.

Errata.

Pag.	15.	Lin.	9.	autoptes leg. autoptæ.
—	20.	—	7.	exteruum l. externum.
—	21.	—	7.	iedolem l. indolem.
—	55.	—	4.	coeteris artis partibus l. coeteras artis partes.
—	74.	—	13.	miliariis l. milliariis.
—	76.	—	5.	hectenus l. hactenus.
—	100.	—	4.	nuturæ l. naturæ.
—	113.	—	15.	ferunter l. feruntur.
—	124.	—	4.	langventiumt l. langventium.

Royal College of Physicians
Edinburgh
with Compliments from
the Author —

No. I.